

TÜRKİYE EKONOMİSİ 1999

- 1998 YILI
DEĞERLENDİRMESİ
- 1999 YILI
BEKLENTİLERİ

MÜSİAD

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

MÜSİAD ARAŞTIRMA RAPORLARI-34

TÜRKİYE EKONOMİSİ 1999

1998 YILI DEĞERLENDİRMESİ
1999 YILI BEKLENTİLERİ

Ocak 1999

MÜSİAD

(MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ)

Adres: Mecidiye Cad. No: 7/50, Mecidiyeköy - 80310 İSTANBUL
Tel: (0.212) 213 61 00 (20 hat) Fax: (0.212) 213 78 90 - 216 01 42
e-mail: musiad@musiad.org.tr www: musiad.org.tr

Bu Araştırma Raporu MÜSİAD'da Araştırmalar Komisyonu
Yönetiminde MÜSİAD Ekonomik Danışma Kurulu
tarafından hazırlanmıştır.

ISBN 975-7215-28-7

Dizgi, İ Düzen, Kapak: Sina 532 51 79

Film Çıkış: Grafist 213 52 83

Baskı: Acar Matbaacılık

Her hakkı mahfuzdur.
Bu rapordan ancak MÜSİAD'ın izni
alınmak veya MÜSİAD kaynak
gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

Önsöz

1998 yılı, Türk ekonomisinin bilinen bilinen ve kronikleşmiş sorunlarının giderek bir ekonomik ve malî krize dönüşmeye başladığı bir yıl olmuştur. Yıllık enflasyon hızındaki nisbî gerilemeye karşın, döviz kuru-enflasyon hızı ve faiz oranları gibi nisbî fiyatlar arasındaki makasın daha da açılması, mevcut durumun sürdürülebilir dengelere dayanmadığının ve ekonominin er ya da geç faturası yüksek yeni bir "düzeltme" sürecine maruz kalabileceğinin önemli bir göstergesidir. Büyüme hızının geçmiş üç yıl ortalamasının yarısına düştüğü bir yılda, reel faiz oranları daha da artarak % 30-40 düzeylerine yükselmiştir. Bugün dünya ekonomilerinde % 30-40 reel faiz yükü taşıyan ve bunu uzun süre devam ettirebilen başka bir ülke örneği yoktur.

Büyüme hızının düştüğü (ve hatta 1999'un ilk yarısında eksi büyümenin beklendiği), gelir dağılımının giderek rantiyer kesimler lehine daha da bozulduğu, ihracatın yerinde saydığı, işsizlik oranının yükseldiği, yatırımların daraldığı, iflasların yaygınlaştığı bir ortamda yıllık enflasyon hızındaki bir miktar gerileme, uygulanan iktisat politikalarının başarı hanesine yazılabilecek önemli bir gelişme değildir. Bugün reel ekonomi, spekülâtif ve üretken olmayan faaliyetlerin rehinesi durumuna düşmüş, hükümetlerin faiz bütçesi dışında bir bütçe yapabilecek şansları giderek yok olmaya başlamıştır.

1998 yılında reel sektörde ortaya çıkan sıkıntıların, 1999 yılında başta bankacılık olmak üzere mali sektörde ortaya çıkabilecek sorunlarla daha da derinleşeceği endişesini taşımaktayız. Halen tartışılan bankacılık yasası'nın sektörün esas itibarıyla yapısal olan sorunlarını çözemeyeceği kanaatindeyiz; bu konu ile ilgili önerilerimiz Rapor'da yer almaktadır.

Ekonomik istikrarın önündeki en büyük engellerden birisi yıllardır sağlanamayan siyasi istikrardır. Siyasi ömrü ortalama bir-birbuçuk yıl ile sınırlı, geniş parlamento desteğinden yoksun hükümetler ile 2 yıl süreli çok iddialı hedefler taşımayan bir ekonomik istikrar programı uygulamak bile mümkün olamamaktadır. Bu açıdan; hiç bir gerekçe ya da sebep, ülkemizde genel seçimlerin 18 Nisan 1999'da yapılmasına engel teşkil etmemektedir.

MÜSİAD olarak hazırladığımız bu rapor, en son veriler ışığında 1999 yılı başında Türk ekonomisinin son durumuna ilişkin değerlendirme ve tesbitlerde bulunmayı ve 1999 yılına ilişkin bazı ekonomik tahminler vermeyi amaçlamaktadır. Bu raporun kamuoyuna ve ekonomi yönetimine sorunların çözümü konusunda yardımcı olmasını diliyoruz.

Saygılarımla,

Erol YARAR

MÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

İçindekiler

ÖNSÖZ	III
ÖZET-DEĞERLENDİRMELER	VII
BÖLÜM I	
MİLLİ GELİR, ÜRETİM VE İSTİHDAM	1
1. GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA VE BÜYÜME PERFORMANSI	1
2. YATIRIMLAR	5
3. İŞGÜCÜ PİYASASI	6
BÖLÜM II	
KAMU MALİYESİ VE İÇ BORÇLANMA	9
1. KONSOLİDE BÜTÇE GELİŞMELERİ	9
2. KONSOLİDE BÜTÇE'DEKİ BAZI ANA EĞİLİMLER	11
(i) Vergi Geliri/Toplam Bütçe Geliri	11
(ii) Vergi-Dışı Normal Gelir/Toplam Bütçe Geliri	11
(iii) Personel Harcaması/T. Bütçe Harcaması	12
(iv) Yatırım Harcaması/Toplam Bütçe Harcaması	12
(v) Faiz Ödemeleri/Toplam Bütçe Harcaması	12
(vi) Faiz Ödemeleri/Toplam Vergi Geliri	12
(vii) Faiz Ödemeleri/Toplam Bütçe Geliri	12
(viii) Bütçe Açığı/Toplam Bütçe Geliri	12
3. İÇ BORÇLANMA	13
4. 1999 YILI GEÇİCİ BÜTÇESİ	15
5. YENİ VERGİ KANUNU (4369 SAYILI) HAKKINDA DEĞERLENDİRME	16
BÖLÜM III	
PARA-MEVDUAT-KREDİ HAREKETLERİ	23
1. PARA POLİTİKASI VE PARA ARZI	23
2. MEVDUAT GELİŞMELERİ	26
3. KREDİ GELİŞMELERİ	28
3.1. Mevduat Banka Kredileri	28
3.2. Kalkınma ve Yatırım Banka Kredileri	28
3.3. Merkez Bankası Kredileri	29
4. SERMAYE PİYASASI	29
BÖLÜM IV	
FİYAT HAREKETLERİ VE ENFLASYON	31
1. GENEL FİYAT DÜZEYİ	31
(a) Ekonomik daralma:	32
(b) Kamu fiyatlama politikaları:	32
(c) Dünya piyasalarındaki fiyat gerilemesi:	33
(d) Daraltıcı Maliye Politikası:	33
2. KAMU VE ÖZEL KESİM FİYATLARI	33
BÖLÜM V	
DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER	35
1. ÖDEMELER DENGESİ	35
(a) Dış Ticaret Dengesi	35
(b) Diğer Mal ve Hizmetler Dengesi	35
(c) Cari İşlemler Dengesi	37
(d) Sermaye Hareketleri Hesabı	37
(e) Resmi Rezervler Hesabı	38
2. DIŞ BORÇLAR	38
3. ULUSLARARASI REZERVLER	39
4. DÖVİZ KURLARI	41
5. YABANCI SERMAYE	41
6. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER VE GÜMRÜK BİRLİĞİ	42
BÖLÜM VI	
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME, MÜSİAD'IN EKONOMİDE ACİL TEDBİRLER PAKETİ	49
1- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	49
2- EKONOMİDE ACİL TEDBİRLER PAKETİ	53
BÖLÜM VII	
EKONOMİDE ORTA VE UZUN VADELİ İSTİKRAR PROGRAMI TEDBİRLERİ	57
BÖLÜM VIII	
MÜSİAD'IN EKONOMİDE 1999 YILI TAHMİNLERİ	67

TABLÖLAR

BÖLÜM I

MİLLİ GELİR, ÜRETİM VE İSTİHDAM	1
TABLO 1: GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA	2
TABLO 2: GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA (HARCAMALAR YÖNTEMİ İLE).....	2
TABLO 3: GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA BÜYÜME HIZI	3
TABLO 4: İMALAT SANAYİİNDE KAPASİTE KULLANIM ORANI	4
TABLO 5: SANAYİ ÜRETİMİ	5
TABLO 6: İŞGÜCÜ PİYASASI.....	6
TABLO 7: ÖZEL İMALAT SANAYİİNDE ÜRETKENLİK-ÜCRET İLİŞKİSİ (ENDEKS, 1992=100)	7

BÖLÜM II

KAMU MALİYESİ VE İÇ BORÇLANMA	9
TABLO 8: KONSOLİDE BÜTÇE GERÇEKLEŞMELERİ	10
TABLO 9: KONSOLİDE BÜTÇEDEKİ BAZI ANA EĞİMLER	11
TABLO 10: İÇ BORÇ STOKU.....	13
TABLO 11: İÇ BORÇLANMADA MALİYET VE VADE (1998).....	14

BÖLÜM III

PARA-MEVDUAT-KREDİ HAREKETLERİ.....	23
TABLO 12: BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER	24
TABLO 13: MERKEZ BANKASI ANALİTİK BİLANÇOSU.....	25
TABLO 14: PARA ARZI.....	25
TABLO 15: ÇEŞİTLİ TASARRUF ARAÇLARININ NOMİNAL VE REEL GETİRİLERİ.....	27
TABLO 16: TÜRK LİRASI MEVDUAT GELİŞMELERİ	27
TABLO 17: KREDİ STOKU.....	28
TABLO 18: MERKEZ BANKASI İÇ KREDİ GENİŞLEMESİ.....	29
TABLO 19: İMKB ENDEKSİ	29

BÖLÜM IV

FİYAT HAREKETLERİ VE ENFLASYON.....	31
TABLO 20: YILLIK ENFLASYON ORANLARI	31
TABLO 21: AYLIK FİYAT ARTIŞLARI (1994=100).....	32
TABLO 22: KAMU VE ÖZEL SEKTÖR YILLIK FİYAT ARTIŞLARI.....	33

BÖLÜM V

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER.....	35
TABLO 23: ÖDEMELER DENGESİ.....	36
TABLO 24: DÖVİZ GELİR-GİDER DENGESİ (OCAK-EYLÜL)	37
TABLO 25: DIŞ TİCARET DENGESİ	37
TABLO 26: AYLIK BAZDA DIŞ TİCARET GELİŞMELERİ.....	38
TABLO 27: DIŞ BORÇ STOKU	39
TABLO 28: ULUSLARARASI REZERVLER.....	40
TABLO 29: TÜRK LİRASI'NIN DIŞ DEĞER KAYBI	41
TABLO 30: TÜRKİYE'YE GİREN YABANCI SERMAYE	42
TABLO 31: AB, EURO BÖLGESİ, TÜRKİYE VE DİĞER ADAY ÜLKELERİN EKONOMİK BÜYÜKLÜĞÜ.....	44
TABLO 32: TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE DIŞ TİCARETİ	45

BÖLÜM VI

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME, MÜSİAD'IN EKONOMİDE ACİL TEDBİRLER PAKETİ	49
---	----

BÖLÜM VII

EKONOMİDE ORTA VE UZUN VADELİ İSTİKRAR PROGRAMI TEDBİRLERİ	57
--	----

BÖLÜM VIII

MÜSİAD'IN EKONOMİDE 1999 YILI TAHMİNLERİ	67
TABLO 33: MÜSİAD'IN EKONOMİDE 1999 YILI TAHMİNLERİ.....	67

Özet - Değerlendirmeler

Son üç yıllık dönemde ortalama yüzde 8 civarında yüksek bir büyüme performansı gösteren Türkiye ekonomisi, 1998 yılının özellikle ikinci yarısında ciddi bir durgunluk dönemine girmiştir. Büyüme hızının 1998 yılının tamamı için % 4 civarında gerçekleşmiş olabileceği, mevcut trendlere göre de ekonominin 1999 yılının ilk yarısındaeksi büyüme kaydedebileceği tahmin edilmektedir.

Ekonomide 1998 yılında gözlenen yavaşlama büyük ölçüde iç talepteki daralmadan kaynaklanmıştır. Yurtiçi talepteki yavaşlama dünya ekonomisinin de durgunluk eğilimine girdiği bir dönemde yurtdışı talep artışı ile telafi edilememiştir. Enflasyon hızını aşağı çekmek amacıyla uygulanan para ve maliye politikalarının "daraltıcı" etkisi, dünya ekonomisinin içinde bulunduğu mevcut konjonktürde, daha şiddetli hissedilmektedir. Bu koşullarda, ekonomiyi ve piyasaları sonuçta durma noktasına getirebilecek para ve maliye politikalarında ısrar etmenin ne ölçüde uygun bir iktisat politikası tercihi olduğu sorgulanmalıdır.

1997 yılında % 2 civarında daralan tarım sektörü, 1998 yılının ilk dokuz aylık döneminde % 4,4 oranında büyüme kaydetmiştir. Geçen yıl hızlı büyüyen sanayi (ve imalat sanayi) üretiminin 1998 yılında kaydadeğer bir yavaşlama içine girdiği; 1997 yılının ilk dokuz aylık döneminde % 10,8 büyüyen imalat sanayi üretiminin 1998'in aynı döneminde % 3,2 oranında arttığı gözlenmiştir. 1997 yılının ilk dokuz aylık döneminde reel olarak % 15'e yakın bir artış gösteren toplam sabit sermaye yatırımları, 1998'in benzer döneminde % 1'e yakın bir azalma göstermiştir. 1998 yılında yatırımlarda gözlenen gerilemenin, önceki yıllarda hızlı yatırım artışı gösteren özellikle tekstil sektöründeki yatırım ve üretim yavaşlamasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Ekonomik durgunluğa paralel olarak işsizlik sorununun daha da arttığı, açık işsizlik oranının 1997 Nisan ayında % 5,9'dan, 1998'in Nisan ayında % 6,4'e yükseldiği gözlenmektedir. Yıllardır ihmal edilen işsizlik sorunu, ekonomik durgunluk ile birlikte daha hissedilir bir sorun haline gelmiştir.

Konsolide bütçe gelirleri 1998 yılının ilk onbir aylık döneminde % 113, toplam vergi gelirleri de % 100 civarında artış göstermiş, ancak 1998 yılı için öngörülen özelleştirme hedefleri gerçekleştirilememiştir. Öngörülenin çok üzerinde gerçekleşen bütçe faiz ödemeleri bütçe harcama hedeflerinin tutturulamamasında yine belirleyici etken olmuştur. Bütçede öngörülenin çok üzerinde maliyetlerle yapılan iç borçlanma neticesi, iç borç faiz ödemeleri hızlı

artışını 1998 yılında da devam ettirmiş, ilk onbir aylık dönemde % 215 civarında -yani gerçekleşen enflasyon oranının çok üzerinde büyük bir reel artış- göstermiştir. Yatırım harcamaları bütçe harcama kalemleri içinde en yavaş artan harcama türü özelliğini 1998 yılında da sürdürmüştür. Bütçe açığı 1998 yılında da reel olarak artmıştır.

1998 yılı iç borçlanmada vade uzatma ve uzun vadeli borçlanma açısından başarısız bir yıl olurken, ortalama borçlanma maliyetleri de ciddi biçimde artmış ve öngörülenin çok üzerinde maliyetlerle borçlanma yapılmıştır. 1998 yılında iç borçlanma faizi, aynı dönemde gerçekleşen enflasyon ve kur artışının çok üzerinde, ortalama % 115'ler düzeyinde yapılmıştır. Bu açıdan, 1998 yılında enflasyon konusunda kazanıldığı öne sürülen başarının hangi ekonomik ve sosyal göstergede iyileşme sağladığını sorgulamak gerekir.

Merkez Bankası tarafından 1998 yılında uygulanan Parasal Program, ekonomide parasal kontrolü yılın ilk yarısında rezerv para, ikinci yarıda da net iç varlıklar yoluyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Çeşitli Merkez Bankası parasal büyüklükleri, 1998 yılında nisbeten etkin bir parasal kontrolün gerçekleştirildiğine işaret etmektedir. Gerek Merkez Bankası'nın Hazine ve Kamu kesimine yönelik fonlama politikaları ve gerekse 1998 yılının ikinci yarısında azalma eğilimi gösteren Merkez Bankası döviz rezervleri 1998 yılında daha etkin bir parasal kontrole imkan tanımıştır. Merkez Bankası güçlü döviz rezervlerinin desteğinde yurtiçi döviz piyasaları üzerindeki "gözetim" fonksiyonunu sürdürmeye devam etmiş, kur hareketleri hemen tümüyle Merkez Bankası'nın kontrolünde gelişme göstermiştir.

Türk Lirası cinsinden finansal tasarruf ve yatırım araçları (Borsa hariç) 1998 yılında da yabancı para cinsinden tasarruf ve yatırım araçlarına göre daha yüksek nominal ve reel getiriler sağlamıştır. Bir önceki yıl yatırımcısına % 80'e yakın reel (enflasyonun üzerinde) getiri sağlayan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, 1998 yılında % 25 civarında nominal, % 55 civarında reel kayıp getirmiştir. 1998 yılında hakim olan reel faiz ortamı ve döviz kuru ile ilgili beklentilerin düşük olması sebebiyle, Türk Lirası cinsinden araçlar yatırımcı açısından cazip olmaya devam etmiş, hatta dövizden TL'ye bir miktar (tersi) "para ikamesi" süreci yaşanmıştır.

Ekonomideki toplam kredi stoku, gerek ticari banka kredilerindeki yavaşlama ve gerekse Merkez Bankası kredilerindeki mutlak azalma sebebiyle, 1998 yılında kaydadeğer bir yavaşlama göstermiştir.

Toptan eşya fiyatları ile ölçülen yıllık enflasyon hızı 1998 yılı Ocak ayında % 92,5'tan, Aralık ayı sonu itibarıyla % 54,3'e; tüketici fiyatları ile ölçülen enflasyon hızı da % 101,6'dan % 69,7'ye gerilemiştir. 1998 yılında yıllık enflasyon hızında gözlenen yavaşlama; ekonomik daralmadan, kamu fiyatlama politikalarından, daraltıcı para ve maliye politikaları ile dünya piyasalarında hammadde fiyatlarındaki gerilemeden kaynaklanmıştır.

Dış ticaret açığı 1998'in ilk on aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre % 6,7 oranında gerileme ile 16.738 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığında

gözlenen gerileme, ihracat artışından ziyade, büyüme hızındaki ve yatırımlardaki gerilemeye dayalı olarak ithalattaki düşüşten kaynaklanmıştır. Cari işlemler dengesi; ithalattaki kaydadeğer yavaşlama, diğer mal/hizmet gelirlerindeki artış ve işçi döviz gelirlerindeki artışa paralel olarak 1998'in ilk dokuz aylık döneminde 446 milyon Dolarlık fazlalık vermiştir. Daha önceki yıllarda fazlalık vererek cari işlemler açığını finanse eden sermaye hareketleri hesabının, 1998 yılında açık verdiği gözlenmiştir.

Türkiye'nin toplam dış borç stoku, 1998'in ilk altı aylık döneminde % 5,3'lük artışla Haziran sonu itibarıyla 97,2 milyar Dolar'a ulaşmıştır. Kısa vadeli borçlardaki artış büyük ölçüde ticari bankaların ve diğer özel sektör kuruluşlarının kullandıkları kısa vadeli kredilerdeki büyümeden kaynaklanırken, orta ve uzun vadeli dış borçlardaki artış da yine hemen tümüyle özel sektör borçlanmalarındaki artıştan kaynaklanmıştır. 1998 yılında küresel krizin yaygınlaşması ve uluslararası fon piyasalarında borçlanma imkanlarının daralması, Türkiye'nin hedeflediği ölçüde dış borçlanma gerçekleştirememesi, yapılan borçlanmaların ise geçmiş yıllara nisbetle daha yüksek maliyetlerle yapılmasına yol açmıştır.

Rusya krizi ile birlikte, gelişen piyasalardan çekilen yabancı sermaye Türkiye'yi de etkilemiş, Merkez Bankası rezervleri ve toplam uluslararası rezervler yılın ikinci yarısında azalma göstermiştir. Merkez Bankası rezervlerinde yılın ikinci yarısında gerçekleşen 6 milyar Dolar civarındaki azalma, kısmen bankaların açık pozisyonlarını azaltmak amacıyla döviz alımlarından, büyük ölçüde de yurtdışına sermaye çıkışından kaynaklanmıştır. Merkez Bankası döviz rezervlerinde büyük ölçüde yurtdışı piyasalarındaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan azalmaya rağmen, Merkez Bankası'nın mevcut döviz rezervleri ile döviz piyasaları üzerindeki hakimiyetini sürdürdüğü görülmektedir.

1998 yılında toplam 1.645 milyon Dolar düzeyinde yabancı sermaye izni verilmiş, ilk dokuz aylık dönemde de 539 milyon Dolar düzeyinde fiili yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir.

Özetle; Türkiye ekonomisi 1999 yılına da bilinen ve kronikleşmiş bir dizi yapısal sorunları ile birlikte girmiştir. 1998 yılında giderek ağırlığını hissettirmeye başlayan ekonomik bunalım, esas itibarıyla yılların birikimi bu sorunların kaçınılmaz bir sonucudur. Daha somut bir ifade ile; reel faiz oranlarının % 30-40'lar düzeyinde olduğu, döviz açıklarının sürekli yüksek maliyetli kısa vadeli dış borçlanma ile finanse edildiği bir ekonomide "görünürde oluşturulan suni dengeler" sürdürülebilir dengeler değildir. Türk ekonomisinin karşılaştığı mevcut bunalımın tümüyle global krizin bir sonucu şeklinde takdim edilmesi yanlış ve sapıtırıcı bir yaklaşımdır. Endişemiz; 1999 yılında özellikle bankacılık sektöründen kaynaklanabilecek şokların (muhtemel bir krizin) ekonomik bunalımı daha da derinleştireceği yönündedir.

BÖLÜM I

MİLLİ GELİR, ÜRETİM VE İSTİHDAM

1. GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA VE BÜYÜME PERFORMANSI

Son üç yıllık dönemde yüksek büyüme gösteren Türk ekonomisi 1998 yılında yavaşlama eğilimine girmiştir. 1998 yılının ilk çeyreğinde oldukça yüksek bir büyüme hızı (% 9) gerçekleştiren Türk ekonomisinde daralma eğilimi yılın üçüncü çeyreğinde belirgin hale gelmiştir. İkinci üç aylık dönemde % 4 büyüyen ekonomi, üçüncü üç aylık dönemde % 1,9 oranında büyüebilmiştir. Geçen yılın ilk dokuz aylık dönemi itibarıyla % 8,2 artış gösteren Gayrisafi Milli Hasıla'nın, 1998 yılının benzer döneminde sabit fiyatlarla % 4,4 arttığı görülmektedir. 1998 yılı Ekonomik Programı'nda % 3 olarak öngörülen GSMH büyüme hızı, daha sonra % 4,5 olarak revize edilmiştir. [MÜSİAD 1998 Ocak ayında yayınladığı TÜRK EKONOMİSİ: 1998 Raporu'nda GSMH büyüme hızını % 4,5 olarak tahmin etmişti].

1998 yılında ekonomide gözlenen daralmanın büyük ölçüde iç talepteki gerilemeden kaynaklandığı gözlenmiştir. Milli gelir içinde yaklaşık % 70 paya sahip bulunan özel kesim nihai tüketim harcamaları 1998 yılının ilk dokuz aylık döneminde (geçen yılın aynı dönemine mukayese ile) % 2,5 artış kaydetmiştir. Kamu nihai tüketim harcamaları ise, uygulanan daraltıcı maliye politikaları sonucu, geçmiş yıllara oranla daha yavaş bir genişleme göstermiştir; kamu nihai tüketim harcamalarındaki artış yılın ilk dokuz aylık döneminde % 3,5'luk bir artışla sınırlı kalmıştır. Yurtiçi toplam efektif talepteki daralma en ciddi şekilde yatırım harcamalarında hissedilmiş, gayrisafi sabit sermaye harcamaları reel olarak % 0,8 oranında azalmıştır. Net dış talep açısından ele alındığında; mal ve hizmet ihracatında % 5,6, ithalatında ise yüzde % 4,2 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile; **yurtiçi talepteki yavaşlama yurtdışı talep artışı ile telafi edilememiş, büyüme hızı yavaşlamıştır.**

TABLO 1: GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA(*)

FAALİYET KOLU	Milyon TL DOKUZ AYLIK		NOMİNAL DEĞİŞME (Yüzde)
	1998	1997	
TARIM	6.365.287.781	3.242.998.307	96,3
SANAYİ	8.382.759.671	4.731.170.033	77,2
İNŞAAT	2.076.452.378	1.201.520.249	72,8
TİCARET	7.273.286.228	4.043.718.113	79,9
ULAŞTIRMA/HABERLEŞME	4.917.335.786	2.585.776.272	90,2
MALİ KURULUŞLAR	2.447.397.229	1.034.394.958	136,6
KONUT SAHİPLİĞİ	1.149.617.487	579.134.533	98,5
SERBEST MESLEK HİZ.	1.365.847.472	727.546.478	87,7
(-) İZAFİ BANKA HİZ.	2.486.327.954	1.029.157.000	141,6
DEVLET HİZMETLERİ	3.294.409.056	1.815.935.040	81,4
KAR AMACI OLMAYAN HİZMET KURULUŞLARI	42.533.623	20.273.477	109,9
İTHALAT VERGİSİ	1.105.162.373	632.069.272	74,8
GSYİH (Alıcı Fiyatları)	35.933.781.130	19.585.379.732	83,5
DIŞ ALEM NET FAKTÖR GELİRLERİ	930.515.039	401.103.476	132,0
GSMH (Alıcı Fiyatları)	36.867.296.169	19.986.483.208	84,4

(*) Cari Fiyatlarla
KAYNAK: DİE

TABLO 2: GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA (HARCAMALAR YÖNTEMİ İLE)

	(Yüzde Değişme)	
	1998 (OCAK-EYLÜL)	1997
Özel Nihai Tüketim	2,5	8,0
Kamu Nihai Tüketimi	3,5	4,1
Sabit Sermaye Yatırımları	-0,8	14,6
Mal/Hizmet İhracatı	5,6	19,1
Mal/Hizmet İthalatı	4,2	22,4
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	3,6	7,4

1997 yılında % 2 civarında daralan tarım sektörü, 1998 yılının ilk dokuz aylık dönemi itibarıyla % 4,4 oranında bir büyümeye kaydetmiştir.

Geçen yılın ilk dokuz aylık döneminde % 10,6 büyüme gösteren sanayi sektörünün -imalat sanayi sektöründeki ciddi boyuttaki yavaşlamaya bağlı olarak- 1998 yılının benzer döneminde ancak % 3,7 oranında büyüebildiği gözlenmiştir.

İnşaat sektörünün 1998 yılında daralma gösteren sektörlerden birisi olduğu görülmektedir; 1997 yılının ilk dokuz aylık döneminde % 3,6, tamamında % 4,6, 1998'in ilk üç aylık döneminde de % 4,2 oranında büyüyen inşaat sektörü 1998 yılının ilk dokuz aylık dönemi itibarıyla % 1,3 oranında daralmıştır.

Ticaret sektöründeki büyümenin de hissedilir ölçüde yavaşladığı, geçen yılın tamamında reel olarak % 11,7 büyüyen bu sektörün, 1998 in ilk 9 aylık dönemi itibarıyla sadece % 2,9 oranında büyüebildiği görülmektedir.

TABLO 3: GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA BÜYÜME HIZI (1)

Yüzde

FAALİYET KOLLARI	9 AYLIK NOMİNAL BÜYÜME		9 AYLIK REEL BÜYÜME (2)	
	1998	1997	1998	1997
TARIM	96,3	81,9	4,4	-0,2
SANAYİ	77,2	93,8	3,7	10,6
İmalat Sanayi	76,7	96,2	3,2	11,8
İNŞAAT	72,8	97,7	-1,3	3,6
TİCARET	79,9	99,6	2,9	12,3
ULAŞTIRMA/HABERLEŞME	90,2	100,9	7,4	4,7
MALİ KURULUŞLAR	136,6	124,2	6,7	3,3
KONUT SAHİPLİĞİ	98,5	89,7	2,4	2,3
SERBEST MESLEK-HİZ.	87,7	94,5	4,0	6,7
(-) İZAFİ BANKA HİZ.	141,6	129,1	5,9	1,2
DEVLET HİZMETLERİ	81,4	110,6	0,6	0,0
KAR AMACI OLMAYAN ÖZEL HİZMET KUR.	109,9	68,0	1,7	0,6
İTHALAT VERGİSİ	74,8	104,9	3,4	17,5
GSYİH	83,5	95,5	3,6	7,4
DIŞ ALEM NET FAKTÖR GELİRLERİ	132,0	156,4	39,2	56,0
GSMH	84,4	96,4	4,4	8,2

(1) Üretici fiyatlarına göre

(2) 1987 sabit fiyatlarıyla

KAYNAK: DİE

Yılın ilk dokuz ayı itibarıyla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın sabit fiyatlarla % 3,6, Gayrisafi Milli Hasıla'nın da % 4,4 oranında büyüme gösterdiği gözlenmiştir. Gayri Safi Milli Hasıla 1997 yılının ilk dokuz aylık döneminde % 8,2 oranında büyüme kaydetmişti.

İmalat sanayindeki kapasite kullanım oranı 1998 yılında dalgalı bir seyir izlemiştir. Nisan ayında % 74 düzeyine gerileyen kapasite kullanım oranı Ekim ayı itibarıyla % 80 düzeyinde gerçekleşmiş, Aralık ayında ise % 74,2'ye düşmüştür. (1997 Aralık ayında % 78,8 idi). DİE İmalat Sanayi Eğilim Anketi sonuçlarına göre; imalat sanayinde tam kapasite ile çalışamama sebeplerinin başında yine yurtiçi pazardaki talep yetersizliği geldiği, bu etkenin önemini bu yıl biraz daha arttırdığı gözlenmektedir. Anket sonuçlarına göre, Aralık ayı itibarıyla tam kapasite kullanamama sebepleri arasında iç pazarda talep yetersizliği birinci sırayı (% 51,5), dış pazarlardaki talep yetersizliği ikinci sırayı (% 11), finansman sorunlarının ise üçüncü sırayı (% 2,3) işgal ettiği görülmektedir. Kapasite kullanım oranının kamu kesiminde Eylül ayında % 77,1'den Ekim ayında % 87'ye yükseldiği, özel sektörde ise % 81,7'den % 75,5'e gerilediği görülmektedir.

TABLO 4: İMALAT SANAYİİNDE KAPASİTE KULLANIM ORANI

	Yüzde											
	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
1997	78,4	77,3	80,8	77,6	82,6	81,0	80,8	82,4	87,2	79,8	84,1	78,8
1998	75,4	77,7	80,4	74,4	81,7	78,4	80,9	79,7	82,5	80,5	-	74,2

KAYNAK: DİE (İmalat Sanayii Eğilim Anketi)

Toplam sanayi üretimi 1998 yılının ilk onbir aylık döneminde ortalama % 4,1 (geçen yılın aynı döneminde % 10,3), imalat sanayi üretimi de % 3,2 (geçen yılın aynı döneminde % 10,8) artış göstermiştir. Madencilik üretimi geçen yıla benzer düzeyde (% 7,6), elektrik/gaz/su üretimi de geçen yılın biraz üzerinde bir artış göstermiştir.

İmalat sanayi alt sektörleri itibarıyla ele alındığında; tekstil/giyim sektörünün çok ciddi bir gerileme içinde olduğu görülmektedir. 1997 yılının ilk onbir aylık döneminde ortalama % 1,7 azalan tekstil/giyim üretimi, 1998 yılının aynı döneminde % 15,7 oranında bir düşüş göstermiştir. Geçen yılın benzer döneminde % 2,9 artan metal ana sanayi üretiminin 1998 yılında % 1,1 oranında azaldığı, metal eşya/makina sektörü üretim artışının da % 43,1'den, % 9,9'a gerilediği kaydedilmiştir. Kimya sektörü 1998'in ilk onbir aylık döneminde ortalama % 3,2 (geçen yıl % 1,5), gıda/içki/tütün sektörü de ortalama % 6,5 üretim artışı göstermiştir.

TABLO 5: SANAYİ ÜRETİMİ

	Yüzde			
	Onbir Aylık Ortalama		Önceki yılın Aynı ayına göre	
	1998	1997	1998	1997
MADENCİLİK	7,6	7,6	-2,0	4,6
İMALAT SANAYİ	3,2	10,8	-2,8	9,5
* Gıda-içki-tütün	6,5	1,1	-0,5	-1,1
* Tekstil-giyim	-15,7	-1,5	-23,2	-5,5
* Kağıt/basım	2,6	10,7	-14,7	13,3
* Kimya	3,2	1,5	8,9	2,6
* Taş toprağa dayalı üretim	6,2	7,1	-0,4	3,6
* Metal ana sanayi	-1,1	2,9	-6,3	-1,9
* Metal eşya/makina	9,9	43,1	-5,2	39,0
ELEKTRİK/GAZ/SU	8,7	7,8	2,2	3,5
TOPLAM SANAYİ ÜRETİMİ	4,1	10,3	-2,3	8,6

(1) DIE Sanayi Üretim Endeksi'ndeki Yüzde Değişim

(2) Kasım sonu itibarıyla

Yayınlanan 1999 yılı Ekonomik Programı, daha düşük bir enflasyon hedefine paralel olarak 1999 yılında yine düşük bir büyüme hedefi öngörmektedir. Ekonomik Program 1999 yılında ekonomik büyüme hızını % 3, dış ticaret açığını 23 milyar Dolar, konsolide bütçe açığını 5.520 trilyon TL, kamu kesimi borçlanma gereği / Milli Gelir oranını % 8,3, yıl sonu enflasyon oranını da % 35 (deflatör % 44,4) olarak öngörmektedir. Ekonomideki mevcut durgunluk ve daralma eğiliminin 1999 yılına da taşındığı ve 1998 yılının ilk çeyreğinde % 9 gibi yüksek bir büyüme hızı elde edilmiş olduğu gözönünde tutulursa, Türk ekonomisinin 1999 yılının birinci (ve hatta ikinci) üç aylık dönemde negatif (eksi) büyüme hızı göstermesi beklenebilir.

2. YATIRIMLAR

DİE verileri sabit sermaye yatırımlarının 1998 yılında gerilediğine işaret etmektedir. 1997'nin Ocak-Eylül ilk dokuz aylık döneminde reel olarak % 15'e yakın bir artış gösteren toplam sabit sermaye yatırımları, 1998'in benzer döneminde % 1'e yakın bir azalma göstermiştir. 1998 yılında yatırımlarda gözlenen azalmanın, önceki yıllarda hızlı yatırım artışı yapan tekstil sektörü gibi sektörlerdeki üretim ve yatırımlardaki gerilemeden kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

1998 yılının ilk on aylık döneminde toplam 3.222 trilyon TL'lik yatırımın teşvik belgesine bağlandığı belirlenmiştir. Hazine Müsteşarlığı'nın verilerine göre; teşviğe bağlanan yatırım-

ların % 75'i komple yeni yatırımlar, % 14'ü tevsi yatırımlar, % 3'ü modernizasyon yatırımlarından oluşmaktadır.

Ana sektörler itibarıyla; teşvik kapsamına alınan yatırımların % 51,5'u imalat sanayinde, % 39'u hizmetler sektöründe, % 5,6'sı enerji sektöründe, % 2'si madencilik sektöründe, % 1,8'i de tarım sektöründedir. Teşvikli yatırımlar içinde en büyük payı % 19,8 pay ile ulaştırma, % 17,0 pay ile de dokuma ve giyim sektörleri almıştır.

1999 yılının da yatırımlar açısından durgun bir yıl geçeceği tahmin edilebilir.

3. İŞGÜCÜ PİYASASI

DİE'nin hane halkı anket sonuçları, Türkiye'de açık işsizlik oranının 1997 Nisan ayında % 5,9'dan 1998'in Nisan ayında % 6,4'e yükseldiğini göstermektedir. 1998'in ikinci yarısında daha belirgin hale gelen ekonomik durgunluk ile birlikte, açık işsizlik oranının daha da yükselmiş olduğu tahmin edilebilir. "Eksik istihdam", bir haftada iktisadi sebeplerle 40 saatten daha az süre çalışıp mevcut işinde ya da başka bir işte daha fazla çalışmaya uygun olan iktisaden faal kişileri kapsamaktadır. Eksik istihdam oranının da -açık işsizliğe paralel olarak- 1998 yılında arttığı ve % 6 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Açık işsizlik ve eksik istihdamı toplam olarak ifade edilen "atıl işgücü" oranının da 1997 Nisan ayında % 11'den, 1998'in Nisan ayında % 12,4'e yükseldiği gözlenmiştir.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan hesaplama göre, özel kesim imalat sanayi "işgücü üretkenlik endeksi" 1997 yılının son çeyreği itibarıyla son bir yılda (1997-1996) yaklaşık % 10 civarında artmıştır. Birim ücret endeksinin (TL/USD döviz kuru ile düzeltilmiş nominal birim ücret endeksi) ise 1996'nın son çeyreğinde 76,4'den 1997'nin son çeyreğinde 67,4'e gerilediği hesaplanmıştır. Bu hesaplama göre; 1996-1997 yıllarında artan üretkenliğe karşın imalat sanayi ücretlerinin Dolar bazında gerilediği görülmektedir.

TABLO 6: İŞGÜCÜ PİYASASI

	NİSAN 1996	1997 NİSAN	1997 EKİM	NİSAN 1998
TOPLAM SİVİL İSTİHDAM	21.376	21.201	20.815	21.230
AÇIK İŞSİZLİK ORANI (%)	6,3	5,9	6,9	6,4
EKSİK İSTİHDAM ORANI (%)	6,3	5,1	6,1	6,0
ATIL İŞGÜCÜ(1) ORANI (%)	12,6	11,0	13,0	12,4

(1) Açık işsizlik ve eksik istihdam nedeniyle atıl durumdaki işgücü oranı
KAYNAK: DPT, DİE

TABLO 7: ÖZEL İMALAT SANAYİİNDE ÜRETKENLİK-ÜCRET İLİŞKİSİ (ENDEKS, 1992=100)

	I	II	III	IV	V	VI	VII
	İSTİHDAM	ÜRETİM	ÜRETKENLİK	NOMİNAL	NOMİNAL	DOLAR	BİRİM
	ENDEKSİ	ENDEKSİ		ÜCRET	BİRİM ÜCRET	KURU	ÜCRET
				ENDEKSİ	ENDEKSİ	ENDEKSİ	ENDEKSİ
							(USD)
1996							
I	112,1	122,2	109,0	689,9	632,9	934,0	67,8
II	114,1	128,2	112,4	797,2	709,5	1.109,8	63,9
III	116,1	129,0	111,1	1.016,8	915,1	1.242,8	73,6
IV	120,6	130,5	108,2	1.189,5	1.099,3	1.437,9	76,4
1997							
I	121,7	137,9	113,3	1.337,7	1.180,6	1.721,6	68,6
II	123,4	146,0	118,3	1.530,9	1.293,9	1.997,5	64,8
III	127,4	149,9	117,7	1.891,2	1.607,3	2.357,5	68,2
IV	127,2	151,7	119,3	2.199,4	1.844,2	2.734,7	67,2

I = Mevsimsel düzeltilmiş DIE Çalışanlar Endeksi

II = Mevsimsel düzeltilmiş DIE Üçer Aylık Üretim Endeksi

III = II/I

IV = DIE Nominal Ücret Serisi (Saat başına ücret endeksi, 1992=100)

V = IV/III

VI = MB Dolar Alış Kuru (1992=100)

VII = V/VI

Kaynak: DPT

BÖLÜM II

KAMU MALİYESİ VE İÇ BORÇLANMA

1. KONSOLİDE BÜTÇE GELİŞMELERİ

1998 konsolide bütçesi, bütçe faiz ödemelerindeki ciddi artışa bağlı olarak, toplam bütçe harcamalarında % 84'lük bir artış öngörmüştür. Personel ve yatırım harcamalarında ortalama enflasyon beklentisine (% 64) yakın bir nominal artış hedeflenirken, bütçe faiz ödemelerinde % 175 (yani ortalama enflasyon hedefinin ikibuçuk katı) artış öngörülmüştü. Bunun sonucu, bütçe faiz ödemelerinin toplam bütçe harcamaları içinde yaklaşık % 28 civarında bir pay alması hedeflenmişti. 1998 Bütçesi toplam bütçe gelirlerinde % 100, toplam vergi gelirlerinde ise % 96 civarında bir artış öngörmüştü. Bütçe 4,5 milyar Dolarlık bir özelleştirme beklentisine dayalı olarak "özel gelir ve fonlar"da ciddi bir artış öngörmüştü.

1998 Bütçesi 4 katrilyon TL'ye yakın bir konsolide bütçe açığı hedeflemişti.

1998 yılının (Ocak-Kasım) ilk onbir aylık dönemine ilişkin konsolide bütçe gelişmeleri şöylece özetlenebilir:

Konsolide bütçe gelirleri ilk onbir aylık dönemde % 113 civarında artışla 10.626 trilyon TL düzeyine ulaşmıştır. Aynı dönemde genel fiyat düzeyinde gerçekleşen artışlar gözönünde tutulduğunda, konsolide bütçe gelirlerinde bir önceki yıla göre reel artış sağlandığı görülmektedir.

1998'in ilk onbir aylık döneminde toplam vergi gelirlerinde % 100, vergi-dışı normal gelirlerde % 217, özel gelir ve fonlarda da % 158 civarında nominal artış sağlanmıştır. Özel gelir ve fonlarda öngörülen artışın sağlanamaması 1998 yılı için öngörülen özelleştirme hedeflerine ulaşılamamasından kaynaklanmıştır.

Öngörülenin çok üzerinde gerçekleşen bütçe faiz ödemeleri, bütçe harcama hedeflerinin aşılmasında yine belirleyici etken olmuştur. Toplam bütçe harcamalarında yılın tamamı için

% 120 artış hedefine karşın, harcamaların ilk onbir ayda %120 artış gösterdiği gözlenmiştir. Personel harcamaları öngörülenin bir miktar üzerinde artış gösterirken, yatırım harcamaları % 77 oranında artmıştır. Yatırım harcamaları bütçe harcama kalemleri içinde en yavaş artan harcama türü olma özelliğini 1998 yılında da sürdürmüştür.

TABLO 8: KONSOLİDE BÜTÇE GERÇEKLEŞMELERİ

	OCAK-KASIM (MİLYAR TL)		YÜZDE DEĞİŞME
	1998	1997	
GELİRLER	10.626.091	4.982.470	113,3
(a) GENEL BÜTÇE	10.459.779	4.903.076	113,3
Vergi Gelirleri	8.325.230	4.151.700	100,5
Vergi-dışı Nor. Gelirler	1.039.550	327.850	217,1
Özel Gelir ve Fonlar	1.094.999	423.526	158,5
(b) KATMA BÜTÇE	1.323.839	779.553	69,8
(c) HAZİNE YARDIMI	-1.157.527	-700.159	65,3
GİDERLER	13.704.545	6.218.547	120,4
(a) Cari Giderler	4.324.258	2.300.830	87,9
Personel	3.472.948	1.869.869	85,7
Diğer Cari	851.310	430.961	97,5
(b) YATIRIM	752.283	423.907	77,5
(c) TRANSFER	8.628.004	3.493.810	147,0
İç Borç Faizi	5.200.132	1.947.063	215,7
Dış Borç Faizi	497.951	268.478	85,5
Emekli Sandığı	588.000	300.000	96,0
SSK	406.000	315.000	28,9
Bağ-Kur	396.700	108.000	267,3
BÜTÇE AÇIĞI	-3.078.454	-1.236.077	149,1
NAKİT DENGESİ	-2.790.726	-1.061.466	-62,0

Bütçede öngörülenin çok üzerinde maliyetlerle yapılan iç borçlanma sonucu, iç borç faiz ödemeleri 1998 yılında da hızlı bir artış göstermiştir. İç borç faiz ödemeleri 1998'in ilk onbir aylık döneminde % 215 civarında —yani gerçekleşen enflasyon oranının çok üzerinde büyük bir reel artış— göstermiştir. Dış borç faiz ödemelerindeki artış ise % 85 civarında gerçekleşmiştir.

Sosyal güvenlik kurumlarının açıkları 1998 yılında da bütçe üzerinde ciddi yükler oluşturmaya devam etmiştir. Üç sosyal güvenlik kurumuna bütçeden yapılan transfer ilk onbir ayda toplam bütçe gelirlerinin % 13'üne, toplam vergi gelirlerinin de % 17'sine ulaşmıştır.

Bütçe açığı 1998 yılının ilk onbir ayında —geçen yılın aynı dönemine göre— % 149 oranında artışla Kasım sonu itibarıyla 3.078 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, bütçe açığı 1998 yılında da reel olarak artış göstermiştir.

Faiz harcamaları dışında, bütçenin cari ve yatırım harcama kalemleri itibarıyla 1998 yılında nisbeten daraltıcı bir bütçe olma özelliği taşıdığı görülmüştür.

1999 yılının ilk üç aylık dönemine ilişkin geçici bütçe, (Ocak-Mart) döneminde nakit bazda 2,8 katrilyon TL dolayında gelir tahsilatı, 3 katrilyon TL civarında da faiz-dışı harcama öngörmektedir. Aynı dönemde faiz ödemelerinin 2,3 katrilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi, 2,5 katrilyon TL civarında da nakit açığı oluşması beklenmektedir.

Hazine tarafından 1999 yılının ilk üç ayına ilişkin olarak açıklanan borçlanma programı, bu dönemde yüklü bir iç ve dış borç geri ödemesi yapılacağına işaret etmektedir. Yılın ilk çeyreğinde Hazine, ana para ve faiz olarak toplam 5.246 trilyon TL iç borç geri ödemesi ile 1 milyar 429 milyon Dolar dış borç geri ödemesi yapacaktır. Aynı dönemde 4,5 - 5,5 katrilyon TL civarında bir iç borçlanma ile 500 milyon Dolar civarında bir dış kredi kullanımı programlanmıştır.

2. KONSOLİDE BÜTÇE'DEKİ BAZI ANA EĞİLİMLER

(i) Vergi Geliri/Toplam Bütçe Geliri

1998 Bütçesi vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirlerinden % 82,5 gibi bir pay almasını öngörmüştür. Bu pay yılın ilk onbir aylık dönemi itibarıyla % 78 civarında gerçekleşmiştir.

(ii) Vergi-Dışı Normal Gelir/Toplam Bütçe Geliri

1998 Bütçesindeki % 6,5'luk öngörüye karşın, vergi dışı normal gelirlerin toplam gelirler içindeki payı ilk onbir aylık dönem itibarıyla % 10'a yakın bir düzeyde gerçekleşmiştir.

TABLO 9: KONSOLİDE BÜTÇEDEKİ BAZI ANA EĞİLİMLER

	1998 (OCAK-KASIM)	1998 BÜTÇE HEDEFİ	(Yüzde) 1997
Vergi Geliri/Toplam Bütçe Geliri	78,3	82,5	81,0
Vergi Dışı Normal Gelir/T, Bütçe Geliri	9,8	6,5	7,0
Personel Harcaması/Toplam Bütçe Harcaması	25,3	23,5	25,8
Yatırım Harcaması/Toplam Bütçe Harcaması	5,5	6,7	7,9
Faiz Ödemeleri/Toplam Bütçe Harcaması	41,6	40,0	28,3
Faiz Ödemeleri/Toplam Vergi Geliri	68,0	66,0	48,0
Faiz Ödemeleri/Toplam Bütçe Geliri	53,6	54,5	38,9
Bütçe Açığı/Toplam Bütçe Geliri	29,0	37,0	37,2
Toplam Gelir/Toplam Gider	77,5	73,0	72,8

(iii) Personel Harcaması/T. Bütçe Harcaması

Personel harcamalarının toplam bütçe harcamaları içindeki payı 1998 yılı bütçe öngörüsünün bir miktar üzerinde, % 25 civarında gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile, 1998 Bütçe uygulamasında, personel harcamalarından bütçe disiplinine büyük ölçüde uyulduğu görülmektedir.

(iv) Yatırım Harcaması/Toplam Bütçe Harcaması

Son yıllarda bütçeden son derece düşük bir pay alan yatırım harcamaları aynı eğilimi 1998 yılında da sürdürmüştür. 1998 bütçesindeki % 6,7'lik hedefe karşın, yatırım harcamalarının toplam bütçe harcamaları içindeki payı ilk onbir aylık dönemde % 5,5 gibi son derece düşük bir düzeyde kalmıştır.

(v) Faiz Ödemeleri/Toplam Bütçe Harcaması

Faiz ödemeleri toplam bütçe harcamaları içinde 1998 yılında da en büyük payı almaya devam etmiştir. Yüzde 40'lık bütçe hedefine karşın, bu pay yılın ilk onbir aylık döneminde % 42'ye yakın bir düzeyde gerçekleşmiştir.

(vi) Faiz Ödemeleri/Toplam Vergi Geliri

Vergi gelirlerinde 1998 yılında gözlenen reel artışa rağmen, toplanan vergi gelirlerinin artan oranda faiz ödemeleri için harcadığı görülmektedir. 1997 yılında her 100 TL'lik vergi geliri için 48 TL'si faiz ödemelerine ayrılırken, bu pay 1998 yılında 68 TL'ye yükselmiştir. Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine oranı ilk onbir aylık dönemde bütçe öngörülerinin de üzerinde gerçekleşmiştir.

(vii) Faiz Ödemeleri/Toplam Bütçe Geliri

1997 yılında her 100 TL'lik bütçe gelirinin yaklaşık 39 TL'si faiz ödemelerine ayrılırken, bu miktar 1998 yılında yaklaşık 54 TL'ye yükselmiştir.

(viii) Bütçe Açığı/Toplam Bütçe Geliri

1998 yılının ilk onbir aylık dönemi itibarıyla bütçe açığının toplam bütçe gelirlerine oranı, 1997 yılının ve 1998 bütçe öngörüsünün altında, % 29 civarında gerçekleşmiştir.

Özetle; faiz ödemelerinin toplam bütçe harcamaları içindeki çok yüksek ve giderek artan payı yıllardır Türkiye bütçesinin en temel yapısal bozukluğudur. Bütçenin bu özelliği 1998 yılında da devam etmiş, bu konuda hiçbir iyileşme sağlanmadığı gibi, daha da kötü sonuçlar elde edilmiştir. Görünen o ki, hangi hükümet tarafından hazırlanırsa hazırlansın, **1999 yılı bütçesi de büyük bir faiz ipoteği altında hazırlanacak, bir yatırım bütçesi değil, yine bir faiz ödeme bütçesi olacaktır.**

3. İÇ BORÇLANMA

İç borç stoku hızlı artış trendini —ağır faiz yükü sonucu— 1998 yılında da sürdürmüştür. İç borç stoku, 1997 yılı sonuna göre % 70 artışla 1998 yılı Kasım sonu itibarıyla 10.683.602 milyar TL'ye ulaşmıştır. Devlet tahvillerinin toplam iç borç stoku içindeki payı 1997 yılı sonunda % 57'den 1998 yılı Kasım ayı itibarıyla % 50'ye gerilerken, Hazine bonolarının payı aynı dönemde % 38'den % 50'ye yükselmiştir. İç borçlanmada ortalama vade 1998 yılı Mayıs ayında 312 güne yükselmişken, ortalama vadenin daha sonra giderek kısaldığı ve Kasım ayında yapılan iç borçlanma ortalama vadesinin 225 güne kadar gerilediği gözlenmiştir.

TABLO 10: İÇ BORÇ STOKU

(MİLYAR TL)

		DEVLET TAHVİLİ	HAZİNE BONUSU	KUR FARKI	MB AVANSI	GENEL TOPLAM
ARALIK	1996	1.250.154	1.527.838	40	390.953	3.148.984
ARALIK	1997	3.570.811	2.374.990	-	337.623	6.283.425
MART	1998	3.265.770	4.113.697	-	-	7.379.467
HAZİRAN	1998	4.143.109	4.246.482	-	-	8.389.591
EYLÜL	1998	5.176.303	4.771.152	-	-	9.947.458
EKİM	1998	5.260.348	4.946.600	-	-	10.209.948
KASIM	1998	5.316.715	5.366.787	-	-	10.683.602

1998 yılı, iç borçlanmada vade uzatma ve uzun vadeli borçlanma açısından başarısız bir yıl olurken, ortalama borçlanma maliyetlerinin de ciddi biçimde arttığı ve öngörülenin çok üzerinde maliyetlerle borçlanma yapıldığı görülmüştür. Ocak ayında ortalama iç borçlanma maliyeti % 120 iken, bu oran daha sonraları geçici bir süre için % 80'in bir miktar altına inmiş (Temmuz ayı), daha sonra yurtdışından borçlanma imkanlarının giderek daha da daralması ve iç piyasada likidite darlığı ve vadenin kısılmasının da etkisiyle, Kasım ayında % 145'ler düzeyinde gerçekleşmiştir. 1998 yılının ilk onbir aylık döneminde ortalama iç borçlanma faizi, aynı dönemde gerçekleşen enflasyon ve kur artışının çok üzerinde, % 115'ler düzeyinde gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile, **1998 yılı da iç borçlanmanın makul düzeyde maliyetlerle değil, çok yüksek reel pozitif faizlerle yapıldığı, vadelerin uzamayıp kısaldığı bir yıl olmuştur.** Bu açıdan, 1998 yılında enflasyon konusunda kazanıldığı öne sürülen başarının hangi ekonomik ve sosyal göstergede iyileşme sağladığını sormak yerinde olacaktır.

TABLO 11: İÇ BORÇLANMADA MALİYET VE VADE (1998)

	ORTALAMA FAİZ ORANI (%)	VADE (GÜN)
OCAK	120,0	212
ŞUBAT	126,2	164
MART	115,2	169
NİSAN	105,1	253
MAYIS	92,5	312
HAZİRAN	92,0	281
TEMMUZ	77,6	288
AĞUSTOS	92,2	202
EYLÜL	135,8	181
EKİM	140,8	254
KASIM	145,0	225

Türkiye'deki kamu iç borçlanması niteliksel olarak diğer ülkelerden ciddi farklılıklar arz etmektedir. Bu itibarla; sadece "İç Borçlanmanın Milli Gelire Oranı" gibi ölçüleri esas alarak Türkiye'yi diğer ülkelerle mukayese etmek ve Türkiye'de iç borçlanmanın önemli boyutlarda olmadığını iddia etmek yanlıştır. Türkiye'de 1998 sonu itibarıyla iç borç stoku 11,6 katrilyon TL., yani 36 milyar Dolardır).

Avrupa Birliği'nde kabul edilebilir iç borç / milli gelir oranı % 60 iken, bu oran Türkiye'de halen % 18 düzeyindedir. Ancak; iç borçlanma ile ilgili bu niceliksel mukayese, makroekonomik sonuçları açısından önemli farklılıklara yol açan ortalama vade ve borçlanma maliyetleri gibi çok önemli niteliksel boyutların gözden kaçırılmasına yol açmaktadır, şöyle ki; iç borçlanma vadesi Avrupa Birliği ülkelerinde ortalama 10 yılı bulurken, Türkiye'de ise 9 ay gibi çok kısa bir vadedir. Benzer şekilde; iç borçlanma maliyeti Avrupa ülkelerinde ortalama % 4 civarında iken, Türkiye'de reel % 35-40 düzeyindedir. Diğer bir ifade ile, Türkiye'de iç borçlanma Avrupa Birliği'ne göre, 10 kat daha yüksek maliyetle, ama 10 misli daha kısa vade ile yapılmaktadır. İç borç faiz ödemelerinin milli gelir içindeki payı AB ülkelerinde ortalama % 2-3 düzeyinde iken, bu pay Türkiye'de % 10-12'ler düzeyine ulaşmıştır. Diğer yandan, borç faiz ödemeleri AB ülkelerinde konsolide bütçenin ihmal edilebilir bir oranı iken, bu oran Türkiye'de (toplam harcamalar içindeki payı) % 50'ye yaklaşmıştır. Türkiye yıllık kamu bütçesinin % 50'sini faiz ödemelerine, % 30'unu personele/diğer cari harcamalara, % 15'e yakın bir payını sosyal güvenlik kurumlarının açıklarına, sadece % 5-6'sını da yatırım harcamalarına ayıran bir ülkedir. Bu şartlarda; istikrar amacına yönelik bir maliye politikası uygulama şansı bile mevcut değildir., zira, bütçenin % 95'i azaltılması mümkün olmayan harcama kalemlerinden oluşmaktadır.

Özetle; Türkiye'de iç borçlanmanın milli gelire oranı diğer bazı ülkelere göre nisbi olarak daha düşük olsa bile, borçlanmanın çok kısa vadeli ve çok yüksek reel faizli niteliği sebebiyle,

ekonomik sonuçları çok daha büyük boyutta olan bir borçlanma şeklidir. İç borçlanma AB ülkelerinde kamu açıklarının "Anti-Enflasyonist" bir finansman yönetimi iken, borçlanma Türkiye'de ise yüksek enflasyonu kronik hale getiren temel sebeplerden birisi haline gelmiştir. İç borçlanma Türk mali piyasalarında sık sık yaşanan istikrarsızlıkların temel nedenleri arasındadır. Ülkede giderek daha da bozulan gelir/servet dağılımının baş sorumlusudur, zira (enflasyon ile birlikte) gelirin, geniş halk kesimlerinden az sayıdaki bir kesime transfer mekanizması haline gelmiştir.

Hazine tarafından açıklanan borçlanma programı, 1999 yılının ilk 3-4 aylık döneminin oldukça sıkışık bir dönem olacağına işaret etmektedir. Yılın ilk üç aylık döneminde Hazine 4,5 - 5,5 Katrilyon TL düzeyinde bir iç borçlanma, 500 milyon Dolar düzeyinde dış kredi kullanımı öngörmektedir. İç borçlanma rakamlarının, yurtiçi fon piyasalarında büyük bir talep baskısı yaratarak, faiz oranlarının yüksek düzeylerde oluşmasına yol açacağı tahmin edilmektedir.

4. 1999 YILI GEÇİCİ BÜTÇESİ

Hükümete 1999 yılının ilk altı aylık dönemi için devlet gelirlerini tahsil etme yetkisi veren 1999 yılı Geçici Bütçesi'nin ana hatları şöyledir:

- (i) Yılın ilk altı ayı için toplam 11 katrilyon 889 trilyon TL'lik ödenek ayrılmış, Hazine'nin aynı dönem içinde yapabileceği net iç borçlanma 5,9 katrilyon TL ile sınırlandırılmıştır.
- (ii) Personel harcamaları için 2 katrilyon 679 trilyon TL, yani toplam ödeneklerin % 22,5'u tahsis edilmiştir. Personel yedek ödeneği olarak da 291 trilyon TL ayrılmıştır.
- (iii) İç ve dış borç faiz ödemeleri için toplam 4 katrilyon 421 trilyon TL ödenek ayrılmıştır. Diğer bir ifade ile, bütçeden yapılacak toplam faiz ödemeleri toplam ödeneklerin % 37'si civarındadır.
- (iv) Üç sosyal güvenlik kurumuna yapılacak transfer için 1 katrilyon 50 trilyon TL (yani toplam ödeneklerin % 8,8'i) tahsis edilmiştir. Hazine'nin diğer transferleri için tahsis edilen tutar ise 1 katrilyon 576 trilyon TL'dir.
- (v) Yatırım harcamaları için ayrılan ödenek tutarı ise 600 trilyon TL, yani toplam ödeneklerin % 5'i civarındadır.
- (vi) Hazine'nin yılın ilk altı aylık döneminde yapabileceği net iç borçlanma miktarı, geçici bütçeyle verilen ödeneklerin % 50'si ile sınırlandırılmıştır. Buna göre; Hazine yılın ilk 6 aylık döneminde azami 5 katrilyon 945 trilyon TL net iç borçlanma yapabilecektir. Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kullanabileceği kısa vadeli avans tutarı ise 367 trilyon TL ile sınırlandırılmaktadır.

1999 yılının ilk 6 aylık dönemi için hazırlanan bütçe, yapısal açıdan geçmiş yılların bütçe uygulamalarından herhangi bir farklılık taşımamakta, bütçedeki temel yapısal çarpıklıklar da herhangi bir iyileşme öngörmemektedir. [Zaten seçim atmosferinde uygulanacak böyle bir bütçeden farklı bir beklenti içinde olmak da en azından gerçekçi değildir.] Faiz harcamaları ve sosyal güvenlik kurumlarına yapılacak aktarmalar bütçe harcamalarının yine yarısına yakınıni teşkil etmekte, yatırıma ayrılan pay ise yine ihmal edilebilir oranlarda kalmaktadır. Yılın ilk altı ayında uygulanacak bütçe, geçmiş yılların hatalı borçlanma politikaları sonucunda ortaya çıkan ağır faiz ipoteği altında hazırlanmış bir bütçe olup, bir yatırım bütçesi değil esas itibarıyla bir faiz ödeme bütçesidir.

5. YENİ VERGİ KANUNU (4369 SAYILI) HAKKINDA DEĞERLENDİRME

Bazı vergi kanunlarında değişiklik yapan, uzun süreden beri kamuoyunu meşgul eden 4369 sayılı Kanun 29.07.1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Kanun'la vergi mevzuatımızda önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Getirilen düzenlemeler hep reform olarak sunulmuş, hatta vergide devrim yapıldığı bile iddia edilmiştir.

Kanun kamuoyunda yeterince tartışılmamıştır. Sağlıklı ve objektif bir değerlendirme yapılmamıştır. Basında sürekli Kanun'un reform olduğu ve mutlaka Meclis'ten geçmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yeni Vergi Kanunu'nun öngördüğü hükümler ile ilgili spesifik değerlendirmemiz aşağıdadır:

Örtülü Servet Beyanı Getirilmiştir

Vergi Kanunu ile yapılan en önemli düzenlemelerden birisi, 'gelir' kavramının tanımının değiştirilmesidir. Getirilen düzenleme, ülkemizde 1984 yılına kadar uygulanan Servet Beyanı Esası'na benzer bir sistemi örtülü bir şekilde uygulamaya koymaktır. Servet artışları ile harcamaların sorgulanmasını esas alan servet beyanı uygulamasının yoğun tepki alacağı ve kabul edilmeyeceği bilindiği için böyle bir yol izlenmekte ve gelir vergisinin mantığı alt-üst edilmektedir. Gelir vergisinin konusu sadece gelir olmalıdır. Yeni Vergi Kanunu, servet artışı ve harcamaları da gelir tanımına almaktadır. Servet artışı ve harcamalardan yola çıkılarak beyan dışı bırakılan gelire ulaşılmaya çalışılabilir. Yani bir tür güvenlik müessesesi olarak kullanılabilir. Ancak, gelirin tanımına dahil edilemez. Dünyanın hiçbir ülkesinde de böyle bir tanım yoktur.

Harcama ve Tasarruf Artışları Sorgulanacaktır

1.1.1999 tarihinden itibaren, belirli bir rakamın üzerindeki tasarruf artışı ve harcamalar Maliye Bakanlığı'nca sorgulama kapsamına alınmıştır. Bu Maliye teşkilatına sınırsız bir yetki anlamına gelir. 1999 yılı içindeki tüm harcamaları ile tasarrufundaki artışlarının toplamı 3,5 milyar lirayı geçen herkes Maliye'nin sorgulama tehdidi altındadır. Mükellefiyetin olup-olma-

masının bir önemi yoktur. Gelir vergisi mükellefiyeti bulunmayan birisi de örneğin, bir memur, bir öğrenci, köyde yaşayan vatandaş harcamaları nedeniyle hesap vermek durumunda kalacaktır. Maliye Bakanlığı, harcama ve tasarruf artışları 3,5 milyar lirayı geçtiği takdirde bu kişilere bunların kaynağını soracaktır. Daha önce vergisi ödenmiş gelirden finanse edildiğinin ispat edilmesini isteyecektir. Eğer bu kişi harcama ve tasarruf artışının vergisini ödenmiş veya vergiden istisna edilmiş kazançlarından sağlandığını ispat edemez ise harcama ve tasarruf artışının toplamı üzerinden vergi ödeyecek. Ayrıca ceza kesilecek ve gecikme zammı uygulanacaktır.

Üçer Aylık Vergileme Başlayacak

Kanun'un 52'nci maddesine göre geçici vergi büyük oranda nihai vergilemeye dönüştürülmektedir. Bunun anlamı, mükelleflerin her üç ayda bir, şu anda sadece yıl sonlarında yapılan işlemleri yerine getirerek vergilerini hesaplayarak ödemeleridir. Düzenleme teknik olarak son derece hatalı ve uygulanması çok zordur.

Teknik olarak hatalıdır zira, takvim yılının ilk üç ayında kâr, müteakip üç ayında zarar eden bir mükellef, ilk üç ayda oluşan kâr üzerinden vergisini ödeyecek, fakat müteakip ayda oluşan zararın mahsubu için yıl sonunu bekleyecektir.

Tam olarak uygulanması imkansızdır zira, mevcut uygulamada yılda bir kez yapılan yıl sonu işlemleri düzenlemeden sonra her üç ayda bir yapılacaktır. Muhasebe büroları şu anda dahi yetiştirmekte zorlandıkları işlemleri üç ayda bir yapmak zorunda kalacaklardır.

Cezalandırmada İyiniyetli Mükellef Korunmamaktadır

Kanun'da, sahte belge kullananlara 18 aydan 3 yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. Bu düzenlemede sahte belgeleri bilerek kullanan-bilmeyerek kullanan mükellef ayrımına gidilmemiştir. Ayrıca sahte belge kullanarak 10 milyon lira vergi kaçırana ile 10 milyar lira vergi kaçırana aynı hapis cezasının tatbiki hüküm altına alınmak istenmektedir.

Trilyonlarca lira cirosu bulunan büyük bir işletmede, muhasebe bölümünde çalışan bir elemanın örneğin 20 milyon liralık sahte (naylon) fatura kullanması halinde; olaydan hiç haberi olmayan şirket yönetim kurulu üyeleri veya şirket temsilcileri 18 aydan 3 yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılacaktır. Ağır hapis cezası söz konusu olduğu için bu ceza paraya da çevrilmeyecektir. Son derece tehlikeli, adaletsiz ve iyi niyetli mükellefi cezalandırıcı olan bir düzenlemedir.

Keza, yüzlerce veya binlerce kişinin çalıştığı bir işletmede satış elemanının zimmetine geçirmek amacıyla örneğin, kilosunu 5 milyon liraya sattığı bir malı faturada 3 milyon lira olarak göstermesi halinde olaydan hiç haberi olmayan şirket yönetim kurulu üyeleri ve şirketi temsil edenler 6 aydan 3 yıla kadar hapis cezası ile tecziye edilebilecektir.

İşadamları ve sanayiciler haksız yere sahtecilik yaparak vergi kaçırma suçundan yargıla-

nacaklardır. Bu iş adamlarımızın itibarlarını ciddi olarak zedeleyecek ve mağdur olmalarına sebep olacaktır.

Kurumlar Vergisi Oranı Yükseltilmekte ve Kurumlar Vergisi Mükellefleri Muvazaalı İşlem Yapmaya Zorlanmaktadır

Önceki uygulamada, dağıtılsın ya da dağıtılmasın kurumlar vergisi düşüldükten sonraki kurum kazançları dahili tevkiyat yoluyla vergilendirilmektedir. Yeni düzenleme ile kurumlar vergisi mükelleflerinin elde ettiği kazanç ortaklara dağıtıldığı takdirde kaynaktan kesme suretiyle vergiye konu olacaktır. Kanun ile bu düzenleme gerekçe gösterilerek kurumlar vergisinin oranı % 25'ten % 30'e yükseltilmektedir. Kazancın dağıtılmaması halinde, dahili tevkiyatın kaldırılması kurumlar vergisi mükellefleri için bir avantaj değildir. Zira, sermaye şirketlerinin amacı kar etmek ve sonunda bunu ortaklarına dağıtmaktır. Düzenlemeden sonra tam mükellef kurumlar kar dağıtımını yapmayacaklardır. Esasında fiilen kâr ortaklara dağıtılacak ancak bu muhasebe kayıtlarında kâr dağıtımını olarak gözükmeyecektir. Muhtemelen ortaklar cari hesabı söz konusu muvazaalı işlem için kullanılacaktır. Kazanç elde eden hiçbir kurumun uzun yıllar fiilen kâr dağıtımını yapmaması eşyanın tabiatına aykırıdır. Muhasebe kayıtlarında kâr dağıtımını gösterdiği zaman hem dahili tevkiyat yoluyla vergi ödenecek, hem de kâr payı elde eden ortakların aldıkları kâr payları gelir vergisi konusuna girecektir.

Faizlerin Endekslenmesinde İkili Uygulama Öngörülmektedir

Kanun'un 40'ncı maddesi ile bir işletme bünyesinde elde edilmeyen faiz, repo ve benzeri gelirler enflasyondan arındırılarak vergilendirilmektedir.

Madde ile getirilen düzenleme, ticari işletme bünyesinde elde edilen faiz ve kar payları için geçerli değildir. Bir başka ifade ile, ticari işletme adına kayıtlı dövizden elde edilen faiz, indirim tabi tutulmadan nominal değer üzerinden vergilendirilirken, işletme sahibinin şahsi dövizinden sağladığı faiz enflasyondan arındırılmış reel değeri üzerinden vergiye tabi tutulacaktır. Kanun'un 40'inci maddesi vergi sisteminin bütünlüğünü bozmaktadır.

Dar Gelirli Mükellefler Ezilecektir

Bazı vergi kanunlarında değişiklik öngören Kanun'un belirgin özelliklerinden birisi de düşük gelir grubunda bulunan mükellefler aleyhine katı düzenlemeler içermesidir. Buna mukabil Kanun'da holding ve büyük şirketlere tanınan ayrıcalık ve avantajlar genişletilmektedir. Vergi tabanının genişletilerek kayıt dışı ekonominin daraltılması ve vergi kayıp ve kaçığının azaltılması amacı gerekçe gösterilerek küçük çiftçi, esnaf ve KOBİ'lere yüklenilmektedir.

Esnaf Muaflığından Faydalanmanın Şartları Ağırlaştırılmakta ve İlave Mali Külfet Getirilmektedir

Kanun'da, esnaf muaflığından faydalanabilmek için ilgili esnaf odasına kaydolmak ve belediyeden 'Esnaf Muaflığı Belgesi' almak şartı getirilmektedir. Belgenin alınmasında vergiden

muaf esnaf 6-12 milyon lira arasında harç ödemek zorundadır. İlave olarak esnaf odasına kayıt nedeniyle giriş aidatı ve aylık aidat yükü gelecektir. Vergiden muaf esnaf, asgari geçim düzeyinde ve hatta bunun altında gelir elde eden, faaliyetleri sosyal ve vergisel gerekçelerle vergi dışı bırakılan esnaktır. Vergiden muaf esnaf için yukarıda belirtilen harç tutarı ve esnaf odasının ödeyeceği aidatlar ciddi bir mali külfet demektir. Bu insanlar ayrıca belge alabilmek için belediye kapılarında bürokrasi ile mücadele edeceklerdir.

Esnaf Aleyhine Haksız Rekabet

Getirilen yeni düzenlemeye göre gazeteler için indirilemeyen KDV'ler gider yazılmayacak, nakden iade edilecektir. Bu uygulama bir tür pazarlama işi yapan, ticari promosyon veren gazeteler ile promosyon olarak verilen malların ticaretini yapan esnaf arasında haksız rekabete yol açacaktır. Promosyon olarak verildiğinde televizyonun KDV oranı % 23'ten % 1'e düşmektedir. Bir başka ifade ile gazeteler bu tür malları esnafa nazaran % 22 daha ucuza satma imkanına sahiptir. Yapılacak KDV iadesi kadar Devlet'in vergi gelirlerinde azalma olacaktır.

Camiler ve Vakıflara Yapılan Bağışlar Matrahtan İndirilmeyecek

Önceki uygulamaya göre beyan edilen geliri % 5'ini aşmamak üzere, Medeni Kanun hükümlerine göre kurulan vakıflara makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar vergi matrahtan indirilebilmekte, okul, cami, kreş ve spor tesislerinin inşası için yapılan harcamalar da beyan edilen gelirden düşülebilmekteydi. Bundan böyle Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınan vakıflara yapılan bağış ve yardımların indirimi kabul edilecektir. Bu düzenleme, Devletin bıraktığı boşlukları doldurarak toplumumuza önemli katkılar sağlayan vakıfların olumlu faaliyetlerini sekteye uğratacaktır.

KANUN'DAKİ OLUMLU DÜZENLEMELER

Kanun'da olumlu düzenlemeler de mevcuttur. Böyle geniş kapsamlı değişiklik paketi içerisinde isabetli önerilerin bulunmaması düşünülemez. Objektif yaklaşımımızın bir gereği olarak bu başlık altında Kanun'daki desteklenebilir düzenlemeler değerlendirilecektir.

Vergi Oranlarının Düşürülmesi

Kanun ile gelir vergisi, emlak vergisi ve tapu harcının oranları düşürülmüştür. Gelir vergisi oranları ilk yıl için en alt dilimde % 25'ten % 20'ye, en yüksek dilimde ise % 55'ten % 45'e indirilmiştir. Bu oranlar ikinci yıldan itibaren % 15 ve % 40 olarak uygulanacaktır. 1998 yılı indirimi 1.7.1998 tarihinden itibaren sadece ücret geliri elde edenler için uygulamaya başlanmıştır. Ücretliler dışındaki mükellefler 1998 yılı indiriminden faydalanamayacaktır. İkinci yıl indirimi ilk defa 1999 yılına ait olup, 2000 yılında verilecek beyannamelerde tatbik edilecektir.

Her ne kadar kurumlar vergisi oranında da indirim yapıldığı Hükümet tarafından iddia edilse de bu doğru değildir. Zira, yukarıda da belirtildiği gibi, indirim kar dağıtımı yapmayan kurumlar ver-

gisi mükellefleri için geçerlidir. Hiçbir kurum uzun süre kar dağıtımı yapmadan faaliyetine devam edemez. Kar dağıtımı yapıldığı zaman da kurumlar vergisi oranı halen uygulanan oranın üzerindedir. Bütün kurumlar nihayetinde kar dağıtımı yapacağına göre, kurumlar vergisi oranı yükseltilmiş olmaktadır.

Kanun'da emlak vergisinin oranları binalar için binde 5'ten binde 2'ye, meskenlerde ise binde 4'ten binde 1'e indirilmektedir. Diğer taraftan Bakanlar Kurulu'na oranları üç katına kadar arttırma yetkisi verilmektedir. Bakanlar Kurulu kanuni oranları arttırmaz ise bu indirim olumlu bir değişikliktir.

Arazi ve arsalar için uygulanan emlak vergisi oranları da düşürülmektedir. Arsalar için binde 6 oranı binde 3'e, araziler için uygulanan binde 3 oranı binde 1'e düşürülmektedir. Burada da Bakanlar Kurulu'na oranları 3 kat arttırma yetkisi verilmiştir. Değişikliğin olumlu olarak kabulü için oranların Bakanlar Kurulu'nca arttırılmaması gerekir.

Veraset ve intikal vergisinde de oranlarda indirimde gidilmiştir. Veraset yoluyla vaki intikallerde halen % 4 ile % 25 ile arasında uygulanan oranlar en alt dilimde % 1'e, en üst dilimde % 10'a düşürülmüştür. Yapılan bu indirim Tasarı'daki olumlu düzenlemelerden birisidir.

Gayrimenkul alım-satımında alıcı ve satıcı tarafından ödenmesi gereken ancak fiiliyatta alıcı tarafından ödenen binde 4'lik oranlar binde 1'e düşürülmüştür. Gayrimenkul satın alındığında ödenen toplam % 9,6 olan tapu harcı % 2'ye indirilmiştir. Bu değişiklik de desteklenmesi gereken düzenlemelerden birisidir.

Mükellefiyetin Silinmesinin Kolaylaştırılması

Önceki uygulamada vergi dairesine kayıtlı bir mükellefin kaydının silinmesi için yazılı olarak işi bırakma bildiriminde bulunması gerekmekteydi. Kurumlar vergisi mükelleflerinin kaydı ise ancak bunların tasfiyesi halinde mümkün olabiliyordu.

Kanun'un 3'üncü maddesi ile Vergi Usul Kanunu'nda değişiklik yapılarak, yapılacak araştırma ve yoklama sonucunda bilinen adreslerinde bulunamayan, ancak iş bırakma bildirimi de vermeyen mükelleflerin kayıtları vergi dairesince silinebilecektir. Uygulamada kolayca suistimal edilebilecek olan bu değişiklik dikkatli tatbik edildiği takdirde önemli bir problemi ortadan kaldıracaktır.

Binek Otomobillerinin Giderlerinin Tamamının Kazançtan İndirilmesi İmkânının Getirilmesi

Eski uygulamaya göre, doktor, avukat, müşavir gibi serbest meslek faaliyetinde bulunan mükellefler, işlerinde kullandıkları otomobillerin giderlerini matrahtan indirememekteydiler. Ticaret erbabı ile kurumlar vergisi mükellefleri ise yarısını gider olarak yazabilmekteydiler.

Kanun'un 37'inci maddesiyle Gelir Vergisi Kanunu'nun 68'inci maddesinin 10 numaralı bendi değiştirilerek serbest meslek faaliyetinde bulunanların işlerinde kullandıkları ve envanterlerine kayıtlı otomobiller için yaptıkları benzin, bakım-tamir giderleri ile bunlar için ayrılan amortisman-

ları gider yazmaları imkanı getirilmektedir. Her ne kadar kiralararak işlerinde kullandıkları otomobiller için yapılan giderler, vergi açısından gider yazılamıyor ise de değişiklik olumludur.

Ticaret erbabı ile kurumlar vergisi mükellefleri için de sınırlama kaldırılmıştır. Bu mükellefler de 1.1.1999 tarihinden itibaren binek otomobillerine ait giderlerin tamamını gider olarak yazabileceklerdir.

Genel Değerlendirme

Yeni vergi kanununun ekonomi üzerindeki muhtemel etkilerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Vergi Değişiklikler Paketi Kayıt Dışı Ekonomiyi Besleyecektir

Kanun'un olumsuz düzenlemeleri olumlu düzenlemelerinden çok fazladır. Özellikle harcama ve tasarrufta meydana gelen artışların gelir tanımına alınarak vergilendirilmek istenmesi resmi işlemleri asgari seviyeye indirecektir. Bir kişinin bir takvim yılında yaptığı harcamalar toplamı ile servetinde meydana gelen artış, Maliye'nin sorgulamasına konu olacağı için kişiler harcamalarını ve servet artışlarını ortaya çıkaracak işlemleri yapmaktan kaçınacaklardır. Örneğin, mecbur kalmadıkça bankaya, borsaya para yatırmayacak; gayrimenkul ve araba başta olmak üzere birim değeri yüksek harcamalarını kısacak; günlük harcamalarında fatura almayacak. Kısacası kendi kimliğini ortaya çıkarabilecek iktisadi faaliyetlere girmeyecektir. İşadamları yatırımlarını azaltacaklardır. İzah edebileceği gelirlerinden dahi finanse edilse, Maliyenin sorgulanması yatırımcıyı ürkütecektir. Kanun'un uygulama şiddetine bağlı olarak;

Bankaların mevduatlarında ciddi azalış olacak ve sektör olumsuz yönde etkilenecek,
Ticarette belge alınmaması artacak, bu da kayıt dışı ekonomiyi besleyecek,
Yatırımlar azalacak, gayrimenkul ve araba satışlarında düşüş meydana gelecek,
Harcamalarda azalma olacak, ekonomideki durgunluk şiddetlenecek,
Yurt dışına sermaye çıkışı hızlanacaktır.
Rüşvet ve Bürokrasi artacaktır.

Dar Gelirli Mükellefler Ezilecektir

Kanun, düşük gelir grubunda bulunan mükellefleri kısıpaca alan, taciz edebilecek düzenlemelerle doludur. Geçimini sağlamak mücadelesi veren bu insanların üzerindeki ağır Maliye baskısı Devlet'le millet arasında tesis edilmesi gereken dayanışma duygusu zedelenebilir ve sosyal çalkantılara sebep olunabilir.

BÖLÜM III

PARA-MEVDUAT-KREDİ HAREKETLERİ

1. PARA POLİTİKASI VE PARA ARZI

Merkez Bankası tarafından 1998 yılının ilk yarısı için açıklanan para programı, **rezerv para** yoluyla ekonomideki parasal kontrolü sağlamayı hedeflemiştir. Parasal program aynı zamanda, birbiriyle çelişen iki amaç arasında denge sağlamaya yönelik bir döviz kuru politikası amaçlamıştır; bu amaçlar: (a) cari işlemler açığının "yönetilebilir" düzeylerde seyretmesi, (b) döviz kurundaki artışın cari enflasyon oranının bir miktar altında kalması.

Merkez Bankası, belirlenen parasal ve döviz kuruna ilişkin hedefleri gerçekleştirmek için, esas itibarıyla serbest piyasa araçlarını kullanmayı tercih etmiştir. Bu araçlar arasında, açık piyasa işlemleri, bankalararası para piyasasındaki işlemler ve döviz/efektif piyasalarındaki işlemler yer almıştır.

1997 yılı boyunca kaydadeğer bir azalma gösteren Merkez Bankası net iç varlıkları yıl sonunda 142 trilyon TL düzeyinde oluşmuştur. Döviz rezervlerindeki artıştan kaynaklanan likidite fazlası 1998 yılının ilk çeyreğinde Açık Piyasa İşlemleri yoluyla piyasadan çekilmiştir. Net iç varlıklardaki azalmanın diğer bir sebebi de, Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanmaması ve Merkez Bankası'nın kamu kesimini fonlamamasıdır.

Rezerv para 1998 yılının ilk üç aylık döneminde % 17,3, ikinci üç aylık dönemde de % 13,1 artış göstermiştir. Rezerv para artışı yılın ilk altı aylık döneminde % 32,8 ile -yani parasal programın hedefleri ile- sınırlı kalmıştır.

Döviz kuru 1998'in ilk yarısında da istikrarlı trendini sürdürerek, Merkez Bankası döviz rezervlerindeki artışa katkıda bulunmuştur. Resmi rezervler (altın rezervleri dahil) Haziran ayı sonu itibarıyla 26,6 milyar Dolara yükselirken, resmi rezervlerdeki net artış ta ilk 6 aylık dönemde 8 milyar Dolara ulaşmıştır. Reel döviz kuru (özel kesim imalat sanayi fiyatlarındaki yüzde değişme ile düzeltilmiş nominal döviz kurundaki yüzde artış) yılın ilk 6 aylık döneminde % 3 oranında gerilemiştir.

TABLO 12: BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER

	MİLYAR TL		YÜZDE DEĞİŞME ⁽¹⁾	
	4 ARALIK 1998	26 ARALIK 1997	1998	1997
TEDAVÜLE ÇIKAN PARA	1.215.115	719.328	68,9	73,2
REZERV PARA	1.962.450	1.142.167	71,8	70,1
MERKEZ BANKASI				
KREDİLERİ:	8.640	346.408	-97,5	-4,2
- Kamu	965	338.789	-99,7	-4,3
- Özel	7.675	7.619	0,7	1,0
TOPLAM TL MEVDUATI	9.464.735	5.149.229	83,8	83,3
Vadeli Tasarruf Mevduatı	7.163.168	3.606.486	98,6	84,6
Ticari Mevduat	1.446.563	657.107	120,1	35,8
TOPLAM KREDİ STOKU:	10.689.229	7.053.181	51,6	105,5
Mevduat Banka Kredileri	10.111.326	6.384.251	58,4	121,0
MB Doğrudan Kredileri	965	338.789	-99,7	-4,3
FAİZ ORANLARI:				
Bankalararası Para Piy. ⁽²⁾			% 78,98	
İç Borçlanma ⁽³⁾			% 145,0	
ENFLASYON ORANLARI:				
Tüketici			69,7	99,1
Toptan Eşya			54,3	91,0

(1) 4 Aralık itibarıyla

(2) Bir işgünü sonrası valörlü işlemlerdeki faiz oranı (23 Aralık 1998 ortalaması)

(3) Ortalama faiz oranı (Kasım 1998)

Yılın ikinci yarısı için açıklanan parasal program % 50 yıl sonu enflasyon hedefi ile tutarlı bir para ve döviz kuru politikası gütmeyi hedeflemiştir. Yüksek enflasyonlu bir ortamdan daha düşük enflasyonlu bir ortama geçiş sürecinde para talebini doğru tahmin etme konusunda karşılaşılabilecek muhtemel zorluklar gözönünde tutularak, Merkez Bankası parasal kontrolde ara hedef değişken olarak **rezerv para** yerine **net iç varlıklar** hedefini benimsemiştir. Program 1998'in ikinci altı aylık dönemi için net iç varlıklarda bir miktar artış öngörmüştür; buna göre net iç varlıkların yılsonu itibarıyla 1.514 trilyon TL düzeyine ulaşması öngörülmüştür.

Merkez Bankası, aynı zamanda, 1998 yılının ikinci yarısına ilişkin olarak döviz rezervlerinde bir miktar azalma öngörmüştür. Böylece parasal kontrolün daha rahatlıkla gerçekleştirileceği beklentisi oluşmuştur.

1997 yılında % 77 oranında büyüyen Merkez Bankası bilançosu, 1998 yılında daha yavaş (% 46) büyümeye göstermiştir.

TABLO 13: MERKEZ BANKASI ANALİTİK BİLANÇOSU

(MİLYAR TL)

	25 ARALIK 1998	31 ARALIK 1997
AKTİFLER	6.880.327	4.691.889
Dış Varlıklar	7.173.037	4.392.221
İç Varlıklar	-229.710	299.668
PASİFLER	6.880.327	4.691.889
Toplam Döviz Yükümlülükleri	6.289.115	4.046.109
Merkez Bankası Parası	591.212	645.780
(a) Rezerv Para	2.040.981	1.184.212
(a.1) Tedavüle Çıkan Para	1.232.331	758.878
(a.2) Bankalar Mevduatı	741.013	370.765
(a.3) Fon Hesapları	48.930	47.535
(a.4) Banka-dışı Kesim Mevduatı	18.707	7.034
(b) Diğer M.B. Parası	-1.449.769	-538.432
(b.1) Açık Piyasa İşlemlerinden Borçlar	-1.846.330	-720.337
(b.2) Kamu Mevduatı	396.561	181.905
Döviz Kuru (TL/ABD Doları)	311.430	205.245

TABLO 14: PARA ARZI

	MİLYAR TL		YÜZDE DEĞİŞME (3)	
	4 ARALIK 1998	26 ARALIK 1997	1998	1997
TEDAVÜLE ÇIKAN PARA	1.215.115	719.328	68,9	73,2
TEDAVÜLDEKİ PARA	1.091.255	641.707	70,1	75,9
VADESİZ TİCARİ MEVDUAT	522.375	377.668	38,3	-10,4
VADESİZ TASARRUF MEVDUATI	521.578	358.973	45,3	51,0
MB'DEKİ MEVDUAT	268	256	4,7	56,5
M1 PARA ARZI	2.135.476	1.378.604	54,9	38,4
VADELİ TİCARİ MEVDUATI	924.188	279.439	230,7	210,4
VADELİ TASARRUF MEVDUATI	7.163.160	3.606.301	98,6	85,7
MEVDUAT SERTİFİKASI	8	185		
M2 PARA ARZI	10.222.832	5.264.529	94,2	74,6
YURTIÇİ KAYNAKLI				
DÖVİZ TEVDİAT HESABI	8.303.731	5.562.768	49,3	96,8
M2Y PARA ARZI ⁽¹⁾	18.526.563	10.827.297	71,1	85,5
M3 PARA ARZI ⁽²⁾	10.723.166	6.104.543	75,7	91,7

(1) M2Y= Yurtdışı kaynaklı döviz tevdiat hesaplarını dahil eden yeni geniş tanım

(2) M3= M2 + Resmi Mevduat + MB'deki diğer mevduat

(3) 4 ARALIK İTİBARIYLA

Rezerv para yılın ilk yarısında % 33 civarında, yılın tamamında % 72 oranında, tedavüle çıkan para miktarı da % 62 oranında genişleme göstermiştir. Rezerv para 1997 yılında % 84, tedavüle çıkan para miktarı da % 82 oranında artmıştır.

Çeşitli Merkez Bankası parasal büyüklükleri, 1998 yılında bir önceki yıla oranla daha etkin bir parasal kontrolün gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.

Bir önceki yılın yaklaşık ilk onbir aylık döneminde % 38 civarında genişleme gösteren M1 Para Arzı (dar tanımlı para arzı), kısmen vadesiz ticari mevduattaki artışa bağlı olarak, 1998'in benzer döneminde % 55 civarında artmıştır. Geniş tanımlı para arzı (M2), 1998'in ilk onbir aylık döneminde % 94, yurtiçi kaynaklı döviz tevdiat hesaplarını da dahil eden yeni geniş tanımlı para arzı M2Y'de % 71 genişleme göstermiştir.

Özetle; gerek Merkez Bankası'nın Hazine ve kamu kesimine yönelik fonlama politikaları ve gerekse 1998'in ikinci yarısında azalma eğilimine giren MB döviz rezervleri 1998 yılında daha etkin bir parasal kontrol teminine imkan sağlamıştır.

2. MEVDUAT GELİŞMELERİ

Tablo 15 belli başlı bazı finansal araçların 1998 yılında sağladığı nominal ve reel (enflasyondan arındırılmış) getiri oranlarını vermektedir. Tablo'dan da görüldüğü gibi Türk Lirası cinsinden finansal tasarruf araçları (Borsa hariç) 1998 yılında da yabancı para cinsinden tasarruf araçlarına göre daha yüksek nominal ve reel getiri sağlamıştır. ABD Doları ve Alman Markı gibi yabancı paralar enflasyonun altında nominal getiri sağlarken, TL mevduat ve devlet iç borçlanma araçları (tahvil/bono) enflasyon oranının üzerinde (reel pozitif) getiriler sağlamıştır. 1997 yılında yatırımcısına enflasyonun çok üzerinde (% 77 reel pozitif) getiri sağlayan IMKB, 1998 yılında ciddi kayıplarla karşılaşmıştır. IMKB endeksi 1998 yılında % 25 civarında nominal, % 55 civarında reel kayba uğramıştır.

Toplam TL konsolide mevduatın 1998 yılında bir önceki yıla benzer oranlarda artış gösterdiği gözlenmiştir. Toplam TL mevduat 1998'in yaklaşık ilk onbir aylık döneminde % 84 civarında (geçen yılın benzer döneminde % 83) artarken, döviz tevdiat hesapları Dolar bazında % 17 (1997 yılının benzer döneminde % 10,5 artış) göstermiştir.

Vadeli tasarruf mevduat 1998 yılında bir önceki yıla göre daha hızlı artış göstermiştir. 1997 yılının ilk onbir aylık döneminde % 85 civarında artan vadeli tasarruf mevduatı, 1998'in benzer döneminde % 100'e yakın bir artış göstermiştir.

Ticari mevduatların da 1998 yılında oldukça hızlı bir artış gösterdiği görülmektedir. 1997 yılının ilk on bir aylık döneminde yaklaşık % 36 civarında genişleyen ticari mevduat hacmi, 1998'in benzer döneminde % 120 civarında genişleme göstermiştir.

1998 yılında hakim olan yüksek pozitif reel faiz ortamı ve döviz kuru ile ilgili beklentilerin çok

TABLO 15: ÇEŞİTLİ TASARRUF ARAÇLARININ NOMİNAL VE REEL GETİRİLERİ

(Yüzde)

	1998 (YILLIK)	
	NOMİNAL	REEL ⁽¹⁾
MEVDUAT ⁽²⁾		
Üç-ay	85,1	9,1
Altı-ay	84,9	9,0
Bir Yıl	82,5	7,5
DÖVİZ		
ABD Doları	52,9	-9,9
Alman Markı	63,6	-3,6
Japon Yeni	75,1	3,1
ALTIN (Külçe)	50,9	-11,1
IMKB ENDEKSİ	-24,7	-55,6
TAHVİL-BONO ⁽³⁾		
1-ay	84,2	8,5
3-ay	89,0	11,4
6-ay	87,2	10,3

(1) Nominal getiri oranları DIE Tüketici Fiyat Endeksi'ndeki artış oranı ile deflate edilmiştir.

(2) On büyük banka tarafından uygulanan faiz oranlarının ortalaması

(3) IMKB Devlet İç Borçlanma Senetleri Performans Endeksi'ne göre.

TABLO 16: TÜRK LİRASI MEVDUAT GELİŞMELERİ

	MİLYAR TL		OCAK-ARALIK ⁽¹⁾ YÜZDE DEĞİŞME	
	4 ARALIK 1998	26 ARALIK 1997	1998	1997
A. TASARRUF MEVDUATI	7.684.746	3.965.459	93,8	82,0
(a.1) Vadeli	7.163.168	3.606.486	98,6	84,6
(a.2) Vadesiz	521.578	358.973	45,3	51,0
B. TİCARİ MEVDUAT	1.446.563	657.107	120,1	35,8
(b.1) Vadeli	924.188	279.439	230,7	210,4
(b.2) Vadesiz	522.375	377.668	38,3	-10,4
C. RESMİ MEVDUAT	333.426	526.663	-36,7	219,6
(c.1) Vadeli	67.087	34.406	95,0	412,4
(c.2) Vadesiz	266.339	492.257	-45,9	210,8
TOPLAM KONSOLİDE MEVDUAT ⁽²⁾	9.464.735	5.149.229	83,8	83,3

(1) 4 Aralık itibarıyla

(2) Bankalararası mevduat hariç

yüksek olmaması sebebi ile, Türk Lirası cinsinden araçlar yatırımcı açısından cazip olmaya devam etmiş, hatta dövizden TL'ye bir miktar (tersi) "para ikamesi" süreci yaşanmıştır. Mevcut yüksek faiz ortamında bu sürecin kısa vadede tersine dönmesi pek beklenmemektedir.

3. KREDİ GELİŞMELERİ

Ekonomideki toplam kredi stoku 1998 yılında bir önceki yıla oranla ciddi bir yavaşlama eğilimi içine girmiştir. 1997 yılının ilk onbir aylık döneminde yaklaşık % 105 oranında artan nominal kredi stoku 1998'in aynı döneminde % 52 oranında genişleme göstermiştir. Kredi stokunda 1998 yılında gözlenen yavaşlama mevduat banka kredilerindeki yavaşlamadan, kısmen de Merkez Bankası doğrudan kredilerindeki mutlak azalmadan kaynaklanmıştır.

TABLO 17: KREDİ STOKU

	MİLYAR TL		OCAK-ARALIK ⁽³⁾ YÜZDE DEĞİŞME	
	4 ARALIK 1998	26 ARALIK 1997	1998	1997
A. MEVDUAT BANKA KREDİLERİ	10.111.326	6.384.251	58,4	121,0
(a) Türk Lirası	5.408.460	3.471.056	55,8	117,2
(b) Yabancı Para	4.702.866	2.913.195	61,4	125,8
B. KALKINMA/YATIRIM BANKA KREDİLERİ	576.938	330.141	74,8	82,1
C. MERKEZ BANKASI DOĞRUDAN KREDİLERİ	965	338.789	-99,7	-4,3
TOPLAM KREDİ STOKU	10.689.229	7.053.181	51,6	105,5

(1) 4 ARALIK itibarıyla

3.1. Mevduat Banka Kredileri

1997 yılında % 100'ün üzerinde nominal artış gösteren ticari banka kredileri, 1998 yılının benzer döneminde % 58 oranında genişleme göstermiştir. Türk Lirası cinsinden krediler % 56, yabancı para cinsinden krediler ise % 61 oranında artmıştır. Aynı dönemdeki fiyat artışları ile mukayese edildiğinde, mevduat banka kredilerinin 1998 yılında reel olarak artmadığı görülmektedir.

3.2. Kalkınma ve Yatırım Banka Kredileri:

Kalkınma ve yatırım bankalarınca açılan krediler 1998 yılında nominal olarak % 75 civarında artış göstermiştir.

3.3. Merkez Bankası Kredileri:

TABLO 18: MERKEZ BANKASI İÇ KREDİ GENİŞLEMESİ

	MİLYAR TL		
	18 ARALIK 1998	31 ARALIK 1997	31 ARALIK 1996
I. KAMU KESİMİNE AÇILAN KREDİLER	975	339.199	373.196
(a) Hazine Avansı	0	337.623	370.953
(b) IDT	975	1.576	2.243
II. BANKALARA AÇILAN KREDİLER	7587	7.675	7.688
(a) Ticari	7587	7.674	7.674
(b) Sınai	0	1	14
TOPLAM MB İÇ KREDİLERİ	8.562	346.875	380.884

Merkez Bankası kredileri 1998 yılında da daralma göstermiştir. Hazine Avansları 1998 yılında sıfırlanırken, İktisadi Devlet Teşekküllerine açılan MB kredileri de önemli ölçüde azalmıştır. Özel kesime bankalar yoluyla açılan MB kredileri de herhangi bir artış göstermemiştir.

4. SERMAYE PİYASASI

Uzun süredir beklenen yukarı yöndeki çıkışını 1997 yılında gerçekleştiren İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, global krizle bağlantılı olarak yabancı yatırımcıların çekilmesi ve Türk ekonomisindeki olumsuz gelişmelerin sonucu 1998 yılında ciddi düşüşler yaşamıştır.

Bileşik endeks, 1997 sonunda 3451 iken 1998 sonunda 2598'e gerilemiştir. Bileşik endeks 1998 yılında % 25 nominal, % 56 reel değer kaybına uğramıştır. Borsadaki işlem hacminin de 1998'de ciddi biçimde daraldığı gözlenmiştir. Mali ve sınai endekste de bir önceki yıl sonuna göre düşüşler yaşanmıştır.

TABLO 19: İMKB ENDEKSİ

	1998			
	31 ARALIK	1 EKİM	1 TEMMUZ	31 ARALIK 1997
BİLEŞİK ENDEKS	2.598	2.086	4.125	3.451
MALİ ENDEKS	3.270	2.466	5.022	4.522
SANAYİ ENDEKSİ	1.944	1.815	3.493	2.660
İŞLEM HACMİ (MİLYAR TL)	18.962	44.956	69.644	49.247

BÖLÜM IV

FİYAT HAREKETLERİ VE ENFLASYON

1. GENEL FİYAT DÜZEYİ

1997 yılı ortalarında yapılan büyük çaplı kamu fiyat ayarlamaları sonucunda, aynı yıl sonu itibarıyla üç haneli rakamlara ulaşan yıllık enflasyon hızı, 1998 yılında gerileme eğilimi sergilemiştir. 1997 yılı Haziran sonu itibarıyla, DİE Toptan Eşya Fiyatları Endeksi'ne göre % 75,7, Tüketici Fiyat Endeksi'ne göre de % 78 olarak ölçülen yıllık enflasyon hızı, 55'nci hükümetin işbaşına geldiğinde gerçekleştirdiği büyük çaplı kamu zamları sonucu, aynı yılın Aralık ayı sonu itibarıyla toptan eşya fiyatlarında % 91'e, tüketici fiyatlarında ise % 99,1'e ulaşmıştır.

TABLO 20: YILLIK ENFLASYON ORANLARI

	(Yüzde)			
	TOPTAN EŞYA FİYATLARI		TÜKETİCİ FİYATLARI	
	1998	1997	1998	1997
OCAK	92,5	78,0	101,6	75,7
ŞUBAT	89,6	78,6	99,3	77,7
MART	86,0	77,0	97,2	77,3
NİSAN	83,3	72,8	93,6	77,2
MAYIS	79,9	74,6	91,4	77,5
HAZİRAN	76,7	75,7	90,6	78,0
TEMMUZ	72,1	80,7	85,3	85,2
AĞUSTOS	67,4	83,4	81,4	87,8
EYLÜL	65,9	85,4	80,4	89,9
EKİM	62,0	87,5	76,6	93,2
KASIM	58,6	88,4	72,8	95,8
ARALIK	54,3	91,0	69,7	99,1

KAYNAK: DİE

DİE toptan eşya fiyatları ile ölçülen yıllık enflasyon hızı, 1998 Ocak ayında % 92,5'tan, Haziran ayında % 76,7'ye, Eylül ayında % 65,9'a, Aralık ayı sonu itibarıyla da % 54,3'e gerilemiştir. Benzer bir eğilim tüketici fiyatlarında da gözlenmiş, Ocak ayında % 101,6'ya yükselen tüketici enflasyon hızı, Haziran ayında % 90,6'ya, Eylül ayında % 80,4'e Aralık ayı sonu itibarıyla da % 69,7'ye gerilemiştir. Yıllık enflasyon hızında gözlenen belirgin yavaşlama eğilimine karşın, ortalama enflasyon hızı 1997'ye göre çok ciddi bir farklılık göstermemiştir. Toptan eşya fiyatlarına göre 1997 yılında % 81 seviyesinde gerçekleşen ortalama enflasyon hızı 1998 yılında % 71,8 seviyesinde kalmıştır. Tüketici fiyatlarına göre ortalama enflasyon hızı 1997 yılında % 83,9, 1998 yılında da % 84,6 seviyesinde gerçekleşmiştir.

1998 yılında fiyat artışlarının aylık ve yıllık bazda gösterdiği yavaşlama eğilimi muhtelif sebeplerden kaynaklanmıştır. Belli başlı sebepler şöylece sıralanabilir:

(a) Ekonomik daralma: Özellikle yılın ikinci yarısında belirgin hale gelen ekonomik durgunluk fiyat artışlarındaki yavaşlamada kısmi bir etken olmuştur. Özel nihai tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları 1998 yılında kaydedeğer biçimde yavaşlamıştır.

(b) Kamu fiyatlama politikaları: 1997 yılının ikinci yarısında yapılan büyük çaplı kamu fiyat ayarlamaları sonrasında, kamu fiyat artışlarının ciddi biçimde yavaşlatıldığı gözlenmiştir. DİE endeksi'ne göre, özel kesim toptan eşya fiyatları 1998 yılında % 60,1 oranında, toptan eşya fiyatları da (genelde) % 54,3 artış gösterirken, kamu toptan eşya fiyatları ise bu oranların çok altında, % 35,6 artış göstermiştir. Kamu ve özel kesim fiyat artışları arasındaki bu belirgin fark, kamu fiyatları üzerindeki baskıya işaret etmektedir. Geciktirilen zamların yapılması ile birlikte fiyat artışları yeniden hızlanacaktır.

TABLO 21: AYLIK FİYAT ARTIŞLARI (1994=100)

	(Yüzde)			
	TOPTAN EŞYA FİYATLARI		TÜKETİCİ FİYATLARI	
	1998	1997	1998	1997
OCAK	6,5	5,6	7,2	5,9
ŞUBAT	4,6	6,2	4,4	5,7
MART	4,0	6,0	4,3	5,4
NİSAN	4,0	5,5	4,7	6,6
MAYIS	3,3	5,2	3,5	4,7
HAZİRAN	1,6	3,4	2,4	2,9
TEMMUZ	2,5	5,3	3,4	6,3
AĞUSTOS	2,4	5,3	4,0	6,2
EYLÜL	5,3	6,3	6,7	7,3
EKİM	4,1	6,7	6,1	8,3
KASIM	3,4	5,6	4,3	6,6
ARALIK	2,5	5,4	3,3	5,1
YILLIK	54,3	88,4	69,7	95,8
YILLIK ORTALAMA	71,8	81,0	84,6	83,9

KAYNAK: DİE

(c) **Dünya piyasalarındaki fiyat gerilemesi:** Başta petrol fiyatları olmak üzere belli başlı ham-madde fiyatlarının dünya piyasalarında gerilemesi, yurtiçi fiyat artışlarındaki yavaşlamaya önemli katkıda bulunmuştur. Sadece petrol fiyatlarındaki gerilemenin, Türkiye'nin ödediği yıllık petrol faturasına 1998 yılında 1 milyar Dolar civarında katkı (tasarruf) tahmin edilmektedir.

(d) **Daraltıcı Maliye Politikası:** Faiz harcamaları hariç, cari ve yatırım harcamalarının reel olarak sınırlandırılması iç piyasadaki talep daralmasına kısmi etken olmuştur.

Özellikle yılın ikinci yarısında belirginleşen ekonomik durgunluğa paralel olarak yıllık enflasyon hızında ortaya çıkan yavaşlama eğiliminin, 1999 yılında kalıcı bir trende dönüşme-si mevcut koşullarda pek mümkün gözükmemektedir. Başta yüksek reel faiz olmak üzere maliyet enflasyonuna yol açan faktörler 1999 yılında ağırlığını hissettirecektir. Dünya ham-madde fiyatlarının en azından daha da gerilemeyeceği tahmin edilmektedir. 1999 yılının bir seçim yılı olması özellikle yılın ilk yarısında genişletici (enflasyonist) para/maliye politikala-rının uygulamaya konacağı beklentisini yaratmaktadır. Geciktirilen kamu fiyat ayarlamaları bütçe açığı üzerindeki baskıyı daha da arttıracak, bu açıklar ya faiz oranlarının daha da yükselmesini ya da Merkez Bankası kaynaklarının (özellikle seçim öncesi dönemde) daha fazla kullanılmasını gerektirecektir. Özetle, yıllık enflasyon hızında 1998 yılında kaydedilen yavaşlama eğiliminin 1999 yılında sürdürülemeyeceği ve fiyat artışlarının bir miktar hızla-nacağı tahmin edilebilir.

2. KAMU VE ÖZEL KESİM FİYATLARI

TABLO 22: KAMU VE ÖZEL SEKTÖR YILLIK FİYAT ARTIŞLARI⁽¹⁾

	(1994=100), Yüzde	
	1998	1997
KAMU FİYATLARI	35,6	97,5
ÖZEL KESİM FİYATLARI	60,1	89,0
GENEL	54,3	91,0

(1) DIE Toptan Eşya Fiyat Endeksi'ne göre.

1997 yılının ikinci yarısında yapılan büyük çaplı kamu fiyat ayarlamaları sonucu; 1997 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla kamu fiyatlarındaki yıllık artış hızı % 97,5, özel fiyatlardaki artış hızı ise % 89 düzeyinde seyretmiştir. 1998 yılında ise uygulanan kamu fiyatlandırma politikaları sonucu bir önceki yılın tersi bir trend izlenmiştir. Özel kesim toptan eşya fiyatları % 60,1 artış gösterirken, kamu fiyat artışları % 35,6 gibi düşük bir oranla sınırlı kalmıştır. Kamu fiyatları üzerindeki yapay baskı kalktıkça, kamu fiyat artışları hızlanacak, bu da genel fiyat seviyesindeki artışın yeniden hızlanmasına sebep olacaktır.

BÖLÜM V

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

1. ÖDEMELER DENGESİ

(a) Dış Ticaret Dengesi

1998 yılına ilişkin Ekonomik Program, ekonomik büyümenin yavaşlaması öngörüsüne paralel olarak, ithalatın ihracattan daha yavaş büyüyeceği tahmininde bulunmuştu. Buna göre; toplam mal ithalatının % 4,9, toplam mal ihracatının da % 7,6 oranında artması öngörülmüştür.

Toplam mal ihracatı 1998'in ilk 11 aylık döneminde -geçen yılın aynı dönemine göre- binde 4 azalma gösterirken, ekonomideki ve üretimdeki yavaşlamaya paralel olarak toplam ithalat geçen yıla göre % 4,5 oranında gerileme göstermiştir. Buna göre; Kasım 1998 sonu itibarıyla ihracat 23.754 milyon Dolar, ithalat 41.660 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşirken, geçen yılın ilk 11 aylık dönemine göre % 9,4 daralan dış ticaret açığı 17.906 milyon Dolar düzeyinde oluşmuştur. Görüldüğü gibi, 1998 yılında dış ticaret açığında gözlenen gerileme, ihracat artışından değil, büyüme hızındaki ve yatırımlardaki gerileme sebebiyle ithalattaki mutlak düşüşten kaynaklanmıştır.

1997 yılının ilk dokuz aylık dönemi itibarıyla 4 milyar Dolar civarında gerçekleşen bavul ticaretinin (ihracatının), özellikle Rusya'daki kriz sebebiyle 1998 yılında gerilediği, (ve Merkez Bankası tahminlerine göre) ilk dokuz ayda 3 milyar Dolar civarında gerçekleştiği gözlenmiştir. Bavul ticareti dahil toplam ihracat 1998'in ilk dokuz ayında 22.563 milyon Dolar civarında gerçekleşirken (geçen yılın aynı dönemine göre % 3,3 oranında bir azalma), toplam ithalat 34.033 Milyon Dolar düzeyinde oluşmuştur. Bavul ticari dahil dış ticaret açığı, 1998'in ilk dokuz ayında (geçen yılın aynı dönemine göre) % 1,6 artışla 11.470 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

(b) Diğer Mal ve Hizmetler Dengesi

Turizm gelirleri 1998 yılının ilk 9 aylık döneminde -geçen yılın aynı dönemine göre- oldukça yavaş bir artış kaydetmiş, yüzde 1'lik bir artışla 5 milyar 755 milyon Dolar düzeyinde ger-

TABLO 23: ÖDEMELER DENGESİ

MİLYON DOLAR

CARİ İŞLEMLER	OCAK-EYLÜL	
	1998	1997
İHRACAT (FOB)	22.563	23.346
• İhracat	19.106	18.923
• Bavul Ticareti	3.060	4.023
• Transit Ticaret	397	400
İTHALAT (FOB)	-34.033	-34.629
DIŞ TİCARET DENGESİ	-11.470	-11.283
DİĞER MAL/HİZMET GELİRLERİ	18.796	16.060
• Turizm	5.755	5.693
• Faiz	1.761	1.355
• Diğer	11.280	9.012
DİĞER MAL/HİZMET GİDERLERİ	-11.044	-9.681
• Turizm	-1.451	-1.404
• Faiz	-3.424	-3.157
• Diğer	-6.169	-5.120
ÖZEL KARŞILIKSIZ TRANSFER (net)	4.057	3.344
• İşçi Gelirleri	3.884	3.064
CARİ İŞLEMLER DENGESİ	446	-1.373
SERMAYE HAREKETLERİ	-2.796	7.913
DOĞRUDAN YATIRIMLAR (net)	375	368
PORTFÖY YATIRIMLARI	-5.671	1.944
DİĞER UZUN VADELİ YATIRIMLAR	3.755	3.159
KISA VADELİ SERMAYE HAREKETLERİ	-1.255	2.442
NET HATA VE NOKSAN	4.601	-1.641
GENEL DENGİ	2.251	4.899
REZERV HAREKETLERİ	-2.251	-4.899
IMF	-150	-
Resmi Rezervler	-2.101	-4.899

çekleşmiştir. Turizm giderleri ise % 3,3 oranında artmış, 1.451 milyon Dolar seviyesine ulaşmıştır. Diğer bir ifade ile; net turizm gelirleri geçen yıla göre binde 3,5'luk bir artışla 4.304 milyar Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Dış faiz gelirleri yılın ilk dokuz aylık döneminde % 30, faiz giderleri de % 8,5 oranında artış gösterirken, yapılan net dış faiz ödemeleri 1.663 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Navlun vb. diğer görünmeyen kalem gelirleri % 25 oranında artışla 9.012 milyon Dolar, diğer görünmeyen kalem giderleri de % 20,5 oranında bir artışla 6.169 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. İşçi döviz gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre % 27 gibi kaydeden bir artış göstermiş, Eylül ayı sonu itibarıyla 3.884 milyon Dolar seviyesine ulaşmıştır.

TABLO 24: DÖVİZ GELİR-GİDER DENGESİ (OCAK-EYLÜL)

MİLYON DOLAR			
	1998	1997	FARK
GELİR	45.523	42.937	2.586
* İhracat	22.563	23.346	-783
(Bavul Ticareti)	3.060	4.023	-963
* Turizm	5.755	5.693	62
* İşçi Döviz	3.912	3.087	825
* Diğer	13.293	10.811	2.482
GİDER	45.077	44.310	767
* İthalat	34.033	34.629	-596
* Faiz	3.424	3.157	267
* Turizm	1.451	1.404	47
* Diğer	6.169	5.120	1.049
GELİR-GİDER FARKI	446	-1.373	1.819

(c) Cari İşlemler Dengesi

Son yıllarda "yönetilebilir" düzeylerde açıklar veren cari işlemler dengesi; ithalattaki kayda-değer yavaşlama, diğer mal/hizmet gelirlerindeki artış ve işçi döviz gelirlerindeki artışa paralel olarak 1998 yılının ilk dokuz aylık dönemi itibarıyla 446 milyon Dolar fazlalık vermiştir. Cari işlemler dengesinin 1998 yılında gösterdiği iyileşme esas itibarıyla büyüme hızındaki yavaşlamaya bağlı olarak ithalatın gerilemesinden kaynaklanmıştır.

(d) Sermaye Hareketleri Hesabı

Geçen yıllarda fazla vererek cari işlemler açığını finanse eden sermaye hareketleri hesabının, 1998 yılının ilk dokuz aylık döneminde açık verdiği gözlenmiştir. Global krize bağlı ola-

TABLO 25: DIŞ TİCARET DENGESİ

MİLYON DOLAR				
	OCAK-KASIM		YILLIK	
	1998	1997	1998(*)	1997
İHRACAT	23.754	21.329	27.500	26.245
İTHALAT	41.660	39.264	49.500	48.585
DIŞ TİCARET AÇIĞI	-17.906	17.935	-22.000	-21.247

(*) Gerçekleşme Tahmini

TABLO 26: AYLIK BAZDA DIŞ TİCARET GELİŞMELERİ

	(MİLYON DOLAR)			
	İHRACAT		İTHALAT	
	1998	1997	1998	1997
OCAK	2.112	2.044	3.081	3.614
ŞUBAT	1.992	1.857	3.796	3.100
MART	2.358	2.176	4.311	3.831
NİSAN	1.880	2.026	3.556	3.504
MAYIS	2.339	2.191	4.163	4.319
HAZİRAN	2.099	2.132	4.145	3.873
TEMMUZ	2.086	2.150	4.139	4.134
AĞUSTOS	2.133	2.138	3.693	4.159
EYLÜL	2.118	2.224	3.623	4.358
EKİM	2.295	2.390	3.634	4.374
KASIM	2.179	2.523	3.499	4.353
ARALIK		2.409		4.941

KAYNAK: DİE

rak hızlanan sermaye çıkışı portföy yatırımlarında 5.671 milyon Dolarlık yurtdışı çıkışına, kısa-vadeli sermaye hareketlerinde de 1.255 milyon Dolarlık çıkışa yol açmıştır. Nitekim; bu çıkışlar Merkez Bankası döviz rezervlerinin Haziran ayında ulaştığı 26.377 milyon Dolarlık seviyeden Aralık ayında 19.600 milyon Dolar seviyesine gerilemesinde önemli bir etken olmuştur. Cari işlemler dengesindeki ithalattaki yavaşlamaya paralel olarak ortaya çıkan nisbi iyileşme, sermaye hesabında meydana gelen açığın döviz dengesi üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerini sınırlandıran bir etken olmuştur.

(e) Resmi Rezervler Hesabı

1997 yılının ilk dokuz aylık döneminde 4,9 milyar Dolar artış gösteren resmi rezervler, 1998'in aynı döneminde 2,1 milyar Dolar civarında artmıştır.

2. DIŞ BORÇLAR

Türkiye'nin toplam dış borç stoku 1998 yılında da artmaya devam etmiş, dış borçlar yılın ilk altı aylık döneminde yüzde 5,3 artışla Haziran sonu itibarıyla 97,2 Milyar Dolar'a ulaşmıştır. Kısa-vadeli borçlardaki artış, büyük ölçüde ticari bankaların ve diğer özel sektör kuruluşlarının kullandıkları kısa vadeli kredilerdeki büyümeden kaynaklanırken, orta ve uzun vadeli dış borçlardaki artış ta yine hemen tümüyle özel sektör borçlanmalarındaki artıştan

TABLO 27: DIŞ BORÇ STOKU

	MİLYON DOLAR			
	1998		ARALIK	ARALIK
	HAZİRAN	MART	1997	1996
KISA VADELİ BORÇLAR	25.439	23.497	22.634	20.517
ORTA/UZUN VADELİ BORÇLAR	71.762	70.959	69.630	64.149
Kamu	49.344	49.779	49.276	51.998
Özel	22.418	21.180	20.354	13.051
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	97.201	94.456	92.264	84.666

kaynaklanmıştır. Uluslararası paritelerde yılın ilk yarısında gözlenen değişimler, Türkiye'nin toplam dış borç stokunun Dolar olarak karşılığında yaklaşık 1 milyar Dolar'a yakın bir azalma sağlamıştır.

1997 ve 1998 yıllarında Türkiye'nin dış borçlarının döviz kompozisyonunda bazı olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Daha önceki yıllarda ciddi kur risklerine yol açan Japon Yeni cinsinden borçların toplam borç stoku içindeki payı 1996 yılı sonunda % 15'ler düzeyinden 1997 yılı sonunda % 10'a, 1998 yılı ortasında da % 8,5'ler düzeyine gerilemiştir. Dolar'ın Japon Yeni karşısında değer kazanması, Türkiye'nin Japon Yeni borçlarının Dolar cinsinden değerinde 1998 yılının ilk yarısında 800 milyon Dolara yakın bir azalma sağlamıştır. Alman Markı cinsinden dış borçların toplam dış borç stoku içindeki payında ise önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. 1998 yılı Haziran ayı itibarıyla, toplam dış borçların % 50'ye yakın bir kısmı Dolar, % 33'ü Mark, % 8,5'u Japon Yeni cinsinden borçlardan oluşmuştur.

1998 yılında küresel krizin yaygınlaşması ve uluslararası fon piyasalarından borçlanma imkanlarının daralması, Türkiye'nin hedeflediği ölçüde dış borçlanma gerçekleştirememesi, yapılan borçlanmaların ise geçmiş yıllara nisbetle daha yüksek maliyetlerle yapılmasına yol açmıştır. 1998 yılı için 4 milyar Dolar civarında bir net dış borçlanma öngören Türkiye'nin, 2,7 milyar Dolar civarında bir borçlanma yaptığı tahmin edilmektedir. Hazine'nin artan iç borçlanma ihtiyacı, dış piyasalardan fonlama imkanlarının daraldığı bir ortamda Türk Lirası borçlanma maliyetlerinin % 150'ler düzeyine kadar tırmanmasına yol açarken, Hazine'nin 1998 yılındaki ortalama borçlanma maliyeti % 115'ler gibi yüksek ve öngörülenin çok üzerinde bir düzeyde gerçekleşmiştir.

3. ULUSLARARASI REZERVLER

Merkez Bankası 1998 yılında parasal program hedefleri içinde kalmak ve mali piyasalarda istikrarı temin etmek için çeşitli tedbirler almıştır. Merkez Bankası kısa-vadeli sermaye girişini sınırlandırmak için bankalar, özel finans kurumları ve diğer yetkili kurumlardan "zorun-

TABLO 28: ULUSLARARASI REZERVLER

MİLYON DOLAR

MİLYON DOLAR

TARİH	DÖVİZ REZERVİ			TOPLAM BRÜT REZERVLER
	ALTIN	MERKEZ BANKASI	TİCARİ BANKALAR	
31 ARALIK 1996	1.383	16.273	7.352	25.008
30 HAZİRAN 1997	1.383	16.064	6.185	23.632
31 ARALIK 1997	1.124	18.419	7.625	27.168
31 MART 1998	1.124	21.329	6.045	28.499
30 HAZİRAN 1998	1.124	26.377	6.802	34.304
30 EYLÜL 1998	1.125	21.557	12.648	35.329
30 EKİM 1998	1.125	20.965	11.110	33.200
27 KASIM 1998	1.125	19.701	10.363	31.189
8 ARALIK 1998	1.125	19.656		

KAYNAK: T.C. MERKEZ BANKASI

lu döviz devri" yoluyla döviz alımını durdurmuş; günlük repo işlemlerinden haftalık repo işlemlerine kaymıştır.

1998 yılı Haziran ayı itibarıyla Merkez Bankası rezervleri 26.377 milyon Dolar'a, toplam brüt rezervler de 34.304 Milyon Dolar'a ulaşmıştır. Rusya krizi ile birlikte, gelişen piyasalardan çekilen yabancı sermaye Türkiye'ye de etkilemiş, Merkez Bankası rezervleri ve toplam rezervler yılın ikinci yarısında azalma eğilimi sergilemiştir. Merkez bankası rezervleri Haziran ayında 26.377 milyon Dolar düzeyinden, Aralık ayında 19.600 milyon Dolar düzeyine, toplam brüt rezervler de Kasım sonu itibarıyla 31.189 milyon Dolar düzeyine gerilemiştir. Merkez Bankası rezervlerindeki 6 milyar Doların üzerindeki gerileme, kısmen bankaların açık pozisyonlarını azaltma amacıyla döviz alımlarından kaynaklanmıştır; nitekim ticari bankaların döviz rezervlerinin Haziran ayında 6.800 milyon Dolar seviyesinden Kasım ayı itibarıyla 10.300 milyon Dolar seviyesine yükseldiği gözlenmiştir. Ancak, Merkez Bankası döviz rezervlerindeki gerileme büyük ölçüde yurtdışı sermaye çıkışından kaynaklanmıştır. Yabancı bankaların bono portföylerindeki hızlı boşalmaya paralel olarak Merkez Bankası döviz rezervlerinin azaldığı gözlenmiştir.

Merkez Bankası döviz rezervlerinde büyük ölçüde yurtdışı piyasalardaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan azalmaya rağmen, Merkez Bankası'nın mevcut döviz rezervi ile döviz piyasaları üzerindeki kontrol ve hakimiyetini sürdürdüğü görülmektedir. Olağandışı gelişmelerin yaşanmaması durumunda, Merkez Bankası'nın özellikle mevcut yüksek reel pozitif faiz ortamında döviz kurlarının kısa vadede kendi inisiyatifi dışında bir gelişme göstermesine müsaade etmeyeceği tahmin edilebilir.

4. DÖVİZ KURLARI

Döviz kurlarının 1998 yılında da istikrarlı bir trend izlediği gözlenmiştir. Merkez Bankası güçlü döviz rezervlerinin desteğinde yurtiçi döviz piyasası üzerindeki "gözetim" fonksiyonunu sürdürmeye devam etmiş, kur hareketleri Merkez Bankası kontrolünde gelişme göstermiştir. Türk Lirası ABD Doları'na karşı % 53; (Dolar/Mark paritesinin Mark lehine gelişme göstermesi sonucu) Mark'a karşı % 63,60 değer yitirmiştir. Yüzde 50 ABD Doları ve yüzde 50 Alman Markı'ndan oluşan döviz sepeti ise TL'ye karşı % 58 civarında değer kazanmıştır; Toptan Eşya Fiyat Endeksi'ndeki % 54 civarındaki yıllık artış ile mukayese edildiğinde TL'nin döviz sepetine karşı ufak çaplı bir reel değer kaybına uğradığı görülmektedir.

Türkiye'nin ihraç pazarlarında rekabet eden diğer bazı ülkelerin "rekabet-bozucu" devaluasyonlara gitmemesi durumunda, Türkiye'de döviz kurlarının önümüzdeki aylarda büyük ölçüde Merkez Bankası insiyatifinde gelişme göstermesi ve enflasyona paralel hareket etmesi beklenebilir.

TABLO 29: TÜRK LİRASI'NIN DIŞ DEĞER KAYBI

Yabancı Para Birimi	TL'NİN YILLIK DEĞER KAYBI (%)		
	1998	1997	1996
ABD Doları	52,90	90,80	80,60
Alman Markı	63,60	65,70	66,30
İngiliz Sterlini	53,80	86,80	96,50
İsviçre Frangı	61,10	77,00	53,70
Fransız Frangı	63,40	66,80	68,70
Hollanda Florini	63,90	64,70	65,90
Japon Yeni	75,10	70,30	60,80
DÖVİZ SEPETİ(*)	58,25	78,25	73,45

(*) Yüzde elli ABD Doları ve yüzde elli Alman Markı'ndan oluşan döviz sepeti.

5. YABANCI SERMAYE

Hazine Müsteşarlığı verileri, 1998 yılında (Eylül ayı itibarıyla) toplam 1.645 milyon Dolar düzeyinde yabancı sermaye izni verildiğini, ilk dokuz aylık dönem itibarıyla da 539 milyon Dolar düzeyinde fiili yabancı sermaye girişi gerçekleştiğine işaret etmektedir. Etkilerini Türk ekonomisi üzerinde de hissettiren global finansal krize rağmen, 1998 yılında verilen yabancı sermaye izinlerinde kaydadeğer bir azalma yaşanmadığı, verilen izin tutarının bir önceki yıla göre sadece % 2'ye yakın bir düşüş kaydettiği gözlenmiştir.

1998 yılında verilen yabancı sermaye izinlerinin % 62'si imalat sanayine, % 37'si de hizmet sektörüne yönelik bulunmaktadır.

Verilen izilerin % 27'si komple yeni yatırımlara, % 31'i portföy yatırımlarına, % 26'sı tevsi yatırımlara, % 13'ü de sermaye artışına yönelik bulunmaktadır.

Ülkeler itibarıyla ele alındığında; yabancı sermaye izinlerinde geçen yıl Hollanda'nın başı çektiği (% 21,5) bu ülkeyi % 20 pay ile Almanya ve % 18'e yakın bir pay ile ABD'nin takip ettiği görülmektedir.

TABLO 30: TÜRKİYE'YE GİREN YABANCI SERMAYE

YILLAR	Yabancı Sermaye İzinleri (MİLYON DOLAR)	Fiili Sermaye Girişi (MİLYON DOLAR)	Firma Sayısı
1993	2.063,39	1.016	2.554
1994	1.477,61	830	2.830
1995	2.938,22	1.127	3.161
1996	3.836,97	964	3.582
1997	1.678,20	1.032	4.068
1998	1.645,76	539(*)	4.533

(*) Eylül ayı itibarıyla

6. AVRUPA BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

Türkiye-AB ilişkileri açısından 1998 yılının ikinci yarısı da tıpkı birinci yarısında olduğu gibi sıkıntılı geçmiştir:

- Herşeyden önce, Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin genişleme sürecinden dışlanarak 11 aday ülke arasına alınmamasının Türkiye tarafında doğurduğu rahatsızlık devam etmiştir.

AB tarafı, Türkiye'yi aday ülkeler arasında değerlendirmemesine gerekçe olarak, Türkiye'nin demokratikleşme, insan hakları, Güneydoğu problemi, Kıbrıs ve Yunanistan ile sorunlar için Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesi konularında yeterince ve somut adımlar atmadığı iddiasını sürdürmüştür.

- Diğer taraftan, AB, Türkiye'ye Gümrük Birliği uyarınca vermeyi taahhüt ettiği mali yardım protokolünü işletmemiştir. AB Konseyi'nin 1999 bütçesinde Türkiye'ye mali işbirliği protokolu uyarınca vermeyi teklif ettiği 50 milyon ECU'lük yardım Avrupa Parlamentosu tarafından reddedildi. AB Komisyonu ise Türkiye'ye MEDA Fonu'ndan (Akdeniz Fonu) 3 proje için 113 milyon ECU'lük destek sağlamayı kararlaştırdı.

- AB'nin uluslararası anlaşmalara aykırı bir şekilde ve Türkiye'nin itirazlarına rağmen 10 Kasım 1998 tarihinde Kıbrıs Rum Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerini başlatması, Kıbrıs sorununun çözümünü güçleştireceği gibi, Türkiye AB ilişkilerindeki sorunları daha da ağırlaştırmıştır. Böylece Yunanistan'ın tehditleri ile Kıbrıs Rum Yönetimi de Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya ve Slovenya ile birlikte genişleme müzakerelerinde birinci aday ülkeler grubunda yer almıştır.
- Terör örgütü PKK'nın elebaşı Apo'nun bir AB ülkesi olan İtalya'da, yaptığı terör eylemleri ile uygun olmayan bir şekilde, adeta bir misafir muamelesi görmesi ve İtalya'nın bu şahsın Avrupa'da uluslararası bir mahkemede yargılanmasını teklif etmesi karşısında AB'nin İtalya'nın tavrını desteklemesi, Türkiye kamuoyunda ve resmi çevrelerde büyük bir öfke uyandırmıştır.
- Avrupa Parlamentosu üyesi Avusturyalı parlamenter Hannes Swoboda'nın Türkiye konusunda hazırladığı ve 3 Aralık 1998 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun kabul ettiği raporda "Kürt Sorunu" olduğunu iddia ederek, uluslararası bir konferans çağrısında bulunması, Kıbrıs ve Yunanistan ile ilgili sorunların çözümünde Lahey'e gidilmesi yönündeki Yunan tezini kabul etmesi yine Türk kamuoyu ve yönetim çevrelerinde büyük bir öfke uyandırmış ve karşılıklı ilişkilerdeki mevcut yarayı daha da derinleştirmiştir.
- Nihayet 11-12 Aralık 1998'de Viyana'da yapılan AB Zirve toplantısında da Türkiye genişleme sürecinde 12. aday olarak ilan edilmedi. AB liderleri sadece Türkiye ile işbirliğinin geliştirilmesi yönünde "Türkiye için Avrupa Stratejisi"ne atfettikleri önemi vurgulamışlardır.
- Bu dönemde Türkiye açısından kaydadeğer tek gelişme, AB Komisyonu'nun diğer 11 aday ülke ile birlikte Türkiye için de bir adaylık raporu hazırlaması, böylece Türkiye'yi aday ülkeler statüsünde değerlendirmiş olmasıdır. Komisyon raporunda, Türkiye'nin ekonomik gücü ortaya konurken, "demokratik sistemindeki aksaklıklar, çoğulcu bir demokratik yapının olmaması, ordunun ve MGK'nın sivil yönetimin denetimi dışında kalması ve siyasi hayatta etkin olmaları gibi hususların AB standartlarına uymadığı" belirtiliyor. Raporda ayrıca Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak Türkiye'nin adanın kuzeyini işgali altında tuttuğu ve çözüm için BM kararlarına uygun hareket etmesi istenirken, "Kürt sorununa askeri olmayan bir çözüm bulunması ve bu bölgeye kültürel haklar verilmesi" tavsiye ediliyor.

Burada Türkiye ile genişleme süresindeki aday ülkeler arasında bir mukayese yapmak gerekirse, Tablo 31'den görülebileceği gibi, Türkiye cari ve satınalma gücü paritelerine göre Milli gelir büyüklüğü bakımından 11 aday ülkenin her birinden, satınalma gücü paritesine göre kişi başına milli gelir bakımından da Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Slovakya ve Kıbrıs Rum Kesimi haricindeki tüm aday ülkelerin rakamlarından daha iyi bir konuma sahiptir. Buna rağmen AB, 1963'den beri kendisiyle tam üyeliği hedefleyen Ortaklık ilişkisi

TABLO 31: AB, EURO-BÖLGESİ, TÜRKİYE VE DİĞER ADAY ÜLKELERİN EKONOMİK BÜYÜKLÜĞÜ

	1997 Nüfusu (Milyon)	Yüz- ölçümü (Km ²)	1997-GSMH Milyar Dolar		Kişi Başına Milli Gelir 1997-Dolar	
			Cari	Satınalma	Cari	Satınalma
AB	373,7	3.136	8.530,7	7.480,9	22.830	20.020
-EUROLAND (*)	290,3	2.311	6.780,9	5.846,1	23.360	20.140
AB+11+T (**)	543,0	4.962	9.078,0	8.566,0	16.720	15.775
-Türkiye	63,7	770	199,5	409,7	3.130	6.430
- Polonya	38,7	304	138,9	246,6	3.590	6.380
- Çek Cumhuriyeti	10,3	77	53,5	117,3	5.200	11.380
- Macaristan	10,2	92	45,0	71,1	4.430	7.000
- Romanya	22,6	230	32,1	96,8	1.420	4.290
- Slovakya	5,3	48	19,8	42,0	3.700	7.850
- Slovenya	2,0	20	19,3	24,9	9.680	12.520
- Kıbrıs R.K. (***)	0,7	5,8	10,8	11,5	14.930	16.500
- Bulgaristan	8,2	111	9,4	32,0	1.140	3.860
- Litvanya	3,7	65	8,3	16,7	2.230	4.510
- Letonya	2,5	62	6,0	9,1	2.430	3.650
- Estonya	1,4	42	4,8	7,3	3.330	5.010
ABD	268,0	9.159	7.690,1	7.690,1	28.740	28.740
Japonya	126,0	377	4.722,3	2.950,7	37.850	23.400
Çin	1.227,0	9.326	1.055,4	4.382,5	860	3570

(*) Euroland, tek para birimi dışında kalan İngiltere, İsveç, Danimarka ve Yunanistan haricindeki AB üyelerini kapsıyor.

(**) AB, AB'ye aday 11 ülke ve Türkiye'yi kapsıyor.

(***) Kıbrıs Rum kesiminin satınalma gücü paritesiyle GSMH ve kişi başına milli gelir rakamları tahminidir.

bulunan Türkiye'yi politik nedenlerle gözardı etmekte, 10 yıl öncesinin komünist blokta yer alan, ekonomik, siyasi ve kurumsal altyapıları Türkiye'den geri olan ülkelerle "aday ülkeler statüsü ile" genişleme müzakereleri yapmaktadır.

Gümrük Birliği 3. yılını doldururken sonuçları tek taraflı olarak AB lehine, Türkiye aleyhine etki etmeye devam etmektedir:

Tablo 32'den görülebileceği gibi, Gümrük Birliği ile Türkiye'nin ihracatında gerçekleşeceği iddia edilen patlama gerçekleşmemiştir; 1996 yılında genel ihracatta % 7,3'lük artışa karşın AB'ye ihracatta % 4,2'lik artış; 1997 yılında genel ihracatta % 13'lük artışa karşın AB'ye ihracatta % 6,1'lik artış; ve 1998 yılının ilk 11 ayında genel ihracatta % 0,4'lük azalmaya karşın AB'ye ihracatta % 6,3'lük artış kaydedilmiştir. Buna karşın, aynı dönemde Türkiye'nin özellikle AB'nden ithalatında büyük bir artış olmuştur. 1996 yılında genel ithalatımızda % 22,2'lik artışa karşın AB'den ithalatla % 37,2 oranında artış, 1997 yılında genel ithalatla %

11,4'lük artışa karşın AB'den ithalatta % 7,5'lik artış ve 1998 yılının ilk 11 ayında ise genel ithalatta % 9,4'lük azalmaya karşın AB'den ithalatta % 2,1 oranında düşme kaydedilmiştir. Sonuçta, Türkiye 1996-1998 döneminde (1998 Aralık ayı hariç) AB ile karşılıklı ticaretinde yaklaşık 34 milyar Dolar'lık ticaret açığı (aynı dönemde toplam dış ticaret açığı 60,6 milyar dolar olmuştur) ile karşılaşmıştır.

TABLO 32: TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE DIŞ TİCARETİ

	1998	1997	1996	1995
İlk 11 Ay				
AB'YE İHRACAT				
Tutarı (Milyon Dolar)	11.873	12.247	11.548	11.078
Yüzde Değişme (%)	6,3	6,1	4,2	28,3
Toplam İhracattaki Payı (%)	50	46,7	49,7	51,2
AB'DEN İTHALAT				
Tutarı (Milyon Dolar)	21.746	24.869	23.138	16.860
Yüzde Değişme (%)	2,1	7,5	37,2	64,0
Toplam İthalattaki Payı (%)	52,2	51,2	53,0	47,2
AB İLE DİŞ TİCARET DENGESİ				
Tutarı (Milyon Dolar)	-9.873	-12.622	-11.590	-5.782

- Türkiye'ye gümrük birliğinin olumsuz etkilerini telafi etmek üzere AB'nin taahhüt ettiği mali yardım protokolu hala işletilememektedir.

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları üzerine AB ülkeleri tarafından uygulanan vize alma zorunluluğu ve prosedürleri karşılıklı ticarete Türk işadamları açısından haksız rekabet unsurunu oluşturmaktadır.

Gümrük Birliği'nden sonra Türkiye'ye akacağı iddia edilen yabancı sermaye fiili girişlerinde sürekli bir düşüş yaşanmaktadır; 1995'de 1127 milyon Dolar, 1996'da 964 milyon dolar, 1997'de 1032 milyon Dolar ve 1998'in ilk 9 ayında 539 milyon dolar. Dünyada yılda 360 milyar dolarlık yabancı sermaye hareketi olduğu gözönünde tutulduğunda, Türkiye'ye ciddi miktarda ve yeni yabancı yatırım gelmediği görülmektedir.

Yine Gümrük Birliği döneminde Türkiye'nin enflasyon probleminin çözümünde önemli mesafe alacağı ileri sürülüyordu; Tüketici fiyatları endeksi bazında enflasyon oranı 1995'te % 76,1 iken, 1996'da % 79,8, 1997'de % 99,7 ve 1998'de % 69,7 olmuştur. Görüldüğü gibi, enflasyon Türkiye'de kronik bir sorun olmaya devam etmektedir.

Yine Türkiye, AB ile dış ticaret ve rekabet mevzuatı alanında bütünleşmiş olmasına rağmen, AB Türkiye'ye "üçüncü ülke" muamelesi yapmaya devam etmektedir. 1998 yılı itibariyle AB, Türkiye'den ithal ettiği polyester iplik ve ağartılmamış ham bez ürünlerine an-

ti-damping vergisi uygulamış, ayrıca hijyenik standartlarda olmadığı gerekçesi ile Türkiye'nin taze balık ve kabuklu deniz ürünleri ihracatını yasaklamış, (Türkiye'den taze balık ürünlerindeki ithalat yasağı Aralık 1998 içinde kaldırılmıştır) son olarak Türkiye'nin fındık, karpuz ve salça ihracatına ek gümrük vergisi uygulamıştır.

Gümrük Birliği mevzuatı çerçevesinde Türkiye'den 1999 yılında gerçekleştirmesi beklenen mevzuat değişiklikleri de şunlardır;

- * AB Gümrük Kodunu esas alan yeni bir gümrük yasası ile Gümrük Müsteşarlığı Teşkilat Kanunu'nun çıkarılması;
- * Türk tarım mevzuatının AB tarım mevzuatına yakınlaştırılmasının hızlandırılması;
- * Ticarete teknik engellerin (standartlar, şartnameler, test zorunlulukları, vs.) kaldırılması amacıyla Türk mevzuatının AB mevzuatına uyumu.
- * Özel Tüketim vergisi yasasının çıkarılması, dolaylı vergi mevzuatının AB kriterlerine uyumu.
- * Devlet İhale Yasası'nda AB mevzuatına uygun değişikliklerin yapılması.
- * Türkiye'deki devlet tekellerinin, AB üyesi ülkelerin vatandaşları ile Türk vatandaşları arasında malların üretimi ve pazarlanması şartlarında ayırmacılığı ortadan kaldıracak biçimde yeniden düzenlenmesi.

ÖNERİLER:

- Sonuç itibarıyla AB'nin, Türkiye'nin kendi ev ödevlerini yerine getirmediği tezini ileri sürerek Türkiye'yi genişleme sürecinde 12. aday ülke statüsünde görmemesi bir vakıa olup, her geçen yıl Türkiye aleyhinde siyasi gelişmeler (meselâ Kıbrıs Rum Yönetimi ile üyelik müzakerelerinin başlaması gibi) meydana gelmektedir. Bizce AB'ye tam üyelik konusu bir saplantı olarak görülmemeli. Türkiye'nin iktisaden sorunlarını çözmeye çalışması ve güçlü bir ekonomiye sahip olması durumunda gerek karşılıklı ticaret, gerekse kamu ihaleleri ve dinamik Türk pazarları, AB ülkeleri ile ticari bütünleşmeyi ve tabii siyasi yumuşamayı da sağlayacaktır.
- Bu geçiş döneminde Türkiye, Avrupa Birliği ile kurumsal ilişkilerini sürekli kendisi aleyhine işleyen Gümrük Birliği yerine, bir "**Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması**" temeline oturtmayı hedeflemelidir. Böylece Türkiye üçüncü ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirmede AB güdümünden kurtulmuş olacaktır.
- Yine AB'nin 1981 yılından bu yana Türkiye'ye vermediği, ama Gümrük Birliği Anlaşmasının bir zorunluluğu olan 2,5 milyar ECU'luk mali yardımın verilmesi konusunda ısrarcı olunmalı ve gerekirse bazı misilleme tedbirleri uygulanmalı.

- AB üyesi ülkelere seyahatte en azından Türk işadamları için vize zorunluluğu kaldırılmalı.
- Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinde 1980'li yıllardaki gibi bir atılıma ihtiyacı bulunmaktadır. Özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki İslam dünyası ülkeleri, krizin hafiflemeye başladığı Rusya, global krizden en az etkilenen AB pazarları, Orta Avrupa ve Balkan ülkelerine yönelik "**İkinci İhracat Hamlesi**" başlatılmalıdır.
- Türkiye'nin uluslararası alanda **KEİB** (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi), **ECO** (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı), **D-8 Grubu** (Kalkınmada İşbirliği Konferansı Teşkilatı) ve **İKT** (İslam Konferansı Teşkilatı) içindeki etkin konumunu güçlendirerek, üye ülkelerle ekonomik işbirliğini geliştirmek suretiyle Avrupa Birliği ile ilişkilerinde daha güçlü bir ekonomik ve siyasi konuma sahip olması mümkündür.
- Özellikle İslam dünyası ile siyasi ve ekonomik ilişkilerimizin önemli ölçüde bozulmasına yolaçan İsrail ile askeri ilişkilere son verilmelidir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME, EKONOMİDE ACİL TEDBİRLER PAKETİ

1- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türk ekonomisi; yıllardır uygulanan yanlış ve tutarsız politikalar sebebiyle giderek artan oranda kırılgan ve dış şoklara açık bir yapıya dönüşmüştür. Kamu finansman dengesizlikleri kökten çözülmek yerine, çok yüksek faizli ve kısa vadeli borçlanmalarla hep geleceğe ertelenmiş; ekonomi topyekün ağır bir faiz ipoteği altına sokulmuştur. Görünürde sağlanan döviz dengesi de aslında yurtiçi ve yurtdışı faiz oranları arasında oluşturulan olağanüstü faiz farkları sonucu ortaya çıkan yapay bir dengedir. Nitekim global krizle birlikte, geri çekilen kısa vadeli yabancı sermaye ekonomide likidite sorunlarına yol açarak, ekonomik krizi daha da derinleştirmektedir.

1997 Temmuz ayında Uzakdoğu'da başlayan kriz, doğru politikalar uygulanabilseydi, Türkiye için bir kazanç olabilirdi, halbuki kaybedilmiş bir fırsat olmuştur. Uzakdoğu ülkelerini terkeden yabancı yatırımcılar dünyada faizlerin düştüğü bir ortamda, yüksek prim kazanabilecekleri Türkiye'ye gelebilirdi. Böylece ülkedeki kaynak problemi ve likidite sıkışıklığı problemi çözülebilirdi. Ancak ülkemizde son iki yıldır siyasî ve ekonomik alandaki bölücü ve dayatmacı uygulamaların yol açtığı istikrarsızlık, toplumsal gerginlik ve ekonomik kriz durumundan dolayı Uzakdoğu'yu terkeden sermaye Türkiye'yi de tercih etmemiştir.

Türkiye'deki ekonomik krizin derinleşmesinde Uzakdoğu'dan ziyade Rusya'da geçen Ağustos ayında patlak veren kriz etkisi olmuştur. Türkiye'nin ikinci büyük dış ticaret partneri olan Rusya'daki krizle ilgili gelişmeler karşısında hükümet gerekli tedbirleri almamış, o sırada yine ekonomide büyük bir tedirginlik yaratan vergi kanunu değişiklik paketi ile uğraşmıştır. Halbuki rahmetli Cumhurbaşkanı Özal'ın 1980'li yılların sonunda başlattığı "doğalgaz karşılığı ticaret" anlaşması paralelinde hükümet, petrol, doğalgaz ve birçok hammadde zengini olan bu ülke ile takas ticaretini teşvik edecek tedbirleri alabilirdi.

Diğer taraftan, Türk ekonomisinde özellikle 1998 yılının ortalarından itibaren belirgin hale gelen ekonomik bunalımı, sadece global ekonomideki sorunlara bağlamak yanlıştır. Dış pazarlardaki daralma ve uluslararası sermaye piyasalarındaki olumsuz gelişmeler ekonomik bunalımın derinleşmesinde sadece kısmi bir etkidir. Türk ekonomisindeki sorunları sadece dış faktörlerle açıklamaya çalışmak, sorunlara yanlış teşhis koymaktır.

Türk bankacılık sisteminin içinde bulunduğu mevcut durum da temel sorun alanlarından birisidir. Endişemiz, 1999 yılında bankacılık sisteminden kaynaklanabilecek sorunların ekonomik krizi daha da derinleştireceği yönündedir. Bugün Türk bankacılık sisteminin sorunları, mevzuat ve denetime ilişkin sorunların çok ötesinde yapısal sorunlardır. Yıllardır iç borçlanma politikaları sonucu devletin faiz sübvansiyonu ile beslenen bankacılık sistemi, ihtiyaçtan fazla sayıda bankanın mevcut olduğu verimsiz bir sisteme dönüşmüştür. Bankalar, yüksek faiz sübvansiyonu sayesinde, ekonominin üretken kesimlerinin ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, devletin üretken olmayan borçlanma ihtiyaçlarını karşılar hale gelmişlerdir. Mevduata yüzde 100 devlet güvencesi vb. uygulamalar, sistemin verimli ve tam rekabet şartlarına göre çalışmasını engelleyen, sağlam banka-zayıf banka ayrımını tümüyle anlamsız kılan yapay uygulamalardır.

Bu tür rekabet-bozucu, verimsizliğe yol açan, toplumun geniş kesimlerine gayri adil yükler getiren uygulamalarda ısrar, bankacılık sektöründeki sorunları sadece kısa süreli olarak erteleyebilir. Bugün ekonomiyi yönetenler, bankacılık sektöründeki yapısal sorunların çözümünü cesaretle göğüslemelidir. Halen tartışılan yeni Bankalar Yasası, bankacılık kesimindeki temel sorunları çözmekten çok uzaktır.

1998 yılında bütçeden yapılan faiz ödemeleri, toplam bütçe gelirlerinin yaklaşık % 55'ini, bütçe vergi gelirlerinin % 70'ini, bütçe harcamalarının da % 42'si gibi çok yüksek bir oranını oluşturmuştur. Genelde ekonomiyi özelde de kamu bütçesini altından kalkılmaz bir faiz ipoteği altına sokan böyle bir tablo yaklaşık on yılı aşkın süredir uygulanan iç borçlanma politikalarının bir sonucudur. Devlet, uzun süredir üretken altyapı ve istihdam/üretim artıran yatırımların finansmanı ya da kamu çalışanlarının durumlarını iyileştirmek için borçlanıyor değildir. Yapılan borçlanmalar hemen tümüyle "borcu borçla ödeme" esprisine dayalı olarak, ağır faiz yükü altında her yıl ikiye katlanan iç borçların yeniden finansmanına (yenilenmesine) yönelik, yani hiç bir üretken yanı olmayan borçlanmalardır. Bu kısır döngü kırılmadıkça, Türkiye'de hiç bir hükümetin "faiz bütçesi" dışında bir bütçe yapması mümkün değildir. 1998 yılı bütçe uygulaması, bu kısır döngüyü kırmamış, daha da pekiştirmiştir. 1999 yılının ilk 6 ayı için yapılan geçici bütçe de farklı bir tablo arzetmemektedir.

Türkiye'deki kamu iç borçlanması niteliksel olarak diğer ülkelerden ciddi farklılıklar arz etmektedir. Bu itibarla; sadece "iç borçlanmanın milli gelire oranı" gibi ölçüleri esas alarak Türkiye'yi diğer ülkelerle mukayese etmek ve Türkiye'de iç borçlanmanın önemli boyutlarda olmadığını iddia etmek yanlıştır (Türkiye'de 1998 sonu itibarıyla iç borç stoku 11,6 katrilyon TL, yani 36 milyar Dolardır). Avrupa Birliği'nde kabul edilebilir içi borç/milli gelir oranı

% 60 iken, bu oran Türkiye'de halen % 18 düzeyindedir. Ancak iç borçlanma vadesi Avrupa Birliği ülkelerinde ortalama 10 yılı bulurken, Türkiye'de ise ortalama 9 ay gibi çok kısa bir vadedir. Benzer şekilde, iç borçlanma maliyeti Avrupa ülkelerinde ortalama % 4 civarında iken, Türkiye'de reel % 35-40 düzeyindedir. Sonuçta, Türkiye'de iç borçlanma Avrupa Birliği'ne göre on kat daha yüksek maliyetle, ama on misli daha kısa vade ile yapılmaktadır. İç borç faiz ödemelerinin milli gelir içindeki payı AB ülkelerinde ortalama % 2-3 düzeyinde iken, bu pay Türkiye'de %10-12'ler düzeyine ulaşmıştır.

Bütçedeki kanayan diğer bir yara da, sosyal güvenlik kuruluşlarının giderek artan açıklarıdır. Bugüne kadar bu alanda da hiç bir olumlu adımın atılması söz konusu olmamıştır.

Son üç yıllık dönemde yüksek büyüme performansı gösteren Türk ekonomisi; daraltıcı para ve maliye politikaları, uluslararası mali piyasalardaki krize bağlı olarak yurtdışından kısa vadeli sermaye girişindeki azalma, yeni vergi yasası'nın yol açtığı belirsizlikler vb. sebeplerle dayalı olarak iç piyasada ciddi bir daralma ile karşı karşıya gelmiştir. İç piyasadaki talep daralması dış talepteki (ihracat) muhtemel bir artışla da telafi edilememiş, büyüme hızı son üç yılın ortalamasına göre 1998 yılında yarı yarıya düşmüştür. Ekonomik büyümedeki yavaşlamanın 1998 yılının ikinci yarısında da devam edeceği ve büyüme hızının cari yılın ilk ve üçüncü çeyreğinde eksi çıkacağı tahmin edilebilir.

Türk ekonomisinde halen yaşanan daralma, ihracat artışının sürdürülebilir bir büyüme süreci için ne denli önemli olduğunu, fakat bugüne kadar uygulanan politikaların sürekli olarak iç piyasaya yönelik olarak çalışmaya teşvik etmesi sebebiyle dış talebin iç talebi yeterince esneklikle ikame edemediğini göstermektedir. Önümüzdeki dönemin ekonomi politikaları, Türk ekonomisine bu tür bir esnekliği kazandıracak şekilde dizayn edilerek, istikrar politikalarının ekonomi üzerindeki daraltıcı (olumsuz) etkilerinin hafifletilmesi gerekmektedir.

1998 yılında Türk ekonomisinde gözlenen en belirgin gelişme, yıllık enflasyon hızının (gerek tüketici ve gerekse toptan eşya fiyatlarına göre) bir önceki yıla mukayese ile bir miktar yavaşlamasıdır. Kısmen kamu fiyatlama politikaları, kısmen de (başta petrol fiyatları olmak üzere) dünya hammadde fiyatlarındaki ciddi düşüşlere dayalı olarak enflasyonda kaydedilen düşüşün mevcut koşullarda (ve mevcut politikalarla) daha da geriletilmesi pek mümkün gözükmemektedir.

Çünkü enflasyonun 1997 yılına kıyasla 1998 yılında gerilemesinde kamu fiyatlarının bastırılmasının ve başta petrol olmak üzere uluslararası piyasalarda hammadde fiyatlarının düşmesinin önemli etkisi olmuştur. Sadece petrol fiyatlarındaki gerilemenin Türkiye'nin ödediği yıllık petrol faturasına 1998 yılında 1 milyar Dolar civarında tasarruf sağladığı tahmin edilmektedir. Benzer şekilde, DİE Endeksine göre, özel kesim toptan eşya fiyatları 1998 yılında % 60,1 oranında, toptan eşya fiyatları da genelde % 54,3 oranında artış gösterirken, kamu toptan eşya fiyatları bu oranların çok altında, % 35,6 oranında artış göstermiştir. Kamu fiyatlarının enflasyon endeksinde % 18-20 civarında bir ağırlığı olduğu dikkate alındı-

ğında, kamu fiyatlarının üzerindeki baskının yıllık enflasyon oranına en az % 10 puanlık (aylık % 1 civarında) katkısı olduğu hesaplanmaktadır. KİT'lerin kamu fiyatlarındaki baskıdan dolayı oluşan görev zararları Hazine'ye yüklenirken, geciktirilen zamların yapılması fiyat artışlarını hızlandırabilecektir. Sonuçta, Türkiye'de reel % 35-40 düzeyindedir. Bülent'e göre on kat daha yüksek maliyetle aynı on misli daha kısa vade ile yapılmaktadır. Yıllık enflasyon hızının, Türk ekonomisi için kurumsallaşmış düzey olan % 60-70 bandına oturduğu gözlenmektedir. Enflasyondaki nisbi gerilemeye rağmen, nominal faiz oranlarının gerilemediği (hatta kamu borçlarına faiz oranlarının ortalama olarak bir önceki yıla göre daha da arttığı) ve reel faiz oranlarının % 30-40'lar düzeyinde olduğu gözlenmektedir. Halen döviz kuru nominal bir oran ve enflasyon oranı arasında oluşan büyük makas, mevcut durumun uzun süre sürdürülebilir dengelere dayanmadığına işaret etmektedir.

1998 yılında dış ticaret açığında bir miktar daralma gözlenmiştir. Bu daralma ihracat artışından değil, ekonomideki daralmaya dayalı olarak ithalattaki düşüşten kaynaklanmıştır. Diğer bir deyişle, dış ticaret (ve cari dengede) sağlanan görünürdeki "iyileşme", ihracat artışıyla değil, ekonomik daralma pahasına gerçekleşmiştir. Daha önceki yıllarda cari işlemlerde ortaya çıkan açığı finanse eden sermaye hesabının 1998 yılında özellikle kısa vadeli sermaye çıkışları (sıcak para kaçıışı) sebebiyle tersine döndüğü ve bir miktar açık verdiği gözlenmiştir. Türk ekonomisinin normal büyüme sürecine girmesi ile birlikte mevcut ihracat performansı ile dış ticaret açıklarının yeniden artması kaçınılmaz olup; döviz mevcutları ve yıllık dış borç servisinin önümüzdeki yıllardaki seyri gözönünde tutulduğunda, ihracat artışını gerçekleştirmenin ödemeler (döviz) dengesi açısından önemine bir kez daha dikkat çekmekte yarar görmekteyiz.

1998 yılına ilişkin konsolide bütçe gerçekleştirmeleri, bütçe gelir ve giderlerinde reel artışlar kaydedilirken, bütçe açığının da bir önceki yıla göre reel olarak arttığını göstermektedir (1998 yılının ilk 11 ayında bir önceki yıla kıyasla bütçe gelirleri % 113,3 oranında, bütçe giderleri % 120,4 oranında, vergi gelirleri % 100,5 oranında artmıştır). Bütçenin cari ve yatırım harcama kalemleri söz konusu olduğunda, 1998 yılında oldukça disiplinli bir maliye politikası uygulandığını söyleyebiliriz. Ancak aynı yorumu bütçenin faiz harcamaları ve transfer harcamaları için yapmak kesinlikle mümkün değildir. Bütçeden yapılan faiz ödemeleri, yine bütçeden en büyük payı almaya devam etmiş, faiz ödemeleri bir önceki yıla göre yine ciddi reel artışlar göstermiştir (1998 yılının ilk 11 ayında iç borç faiz ödemeleri % 215,7 oranında artmıştır). Diğer bir ifade ile; vergi gelirlerinde sağlanan reel artışa, cari ve yatırım harcamalarında elde edilen bütçe disiplinine rağmen, bütçedeki son temel yapısal bozukluk, yani faiz harcamalarının toplam bütçe harcamaları içindeki olağanüstü büyük ve gidecek daha da artan payı konusunda 1998 yılında da hiç bir somut iyileşme sağlanamamış, aksine buna ilişkin rasyoların daha da kötüleştiği görülmüştür. İç borçlanma konusundaki mevcut gidişata bir çözüm getirilmedikçe, Türkiye'de hiçbir hükümetin faiz ipoteği altında olmayan bir bütçe yapma ve uygulama imkanı mevcut değildir.

2- EKONOMİDE ACİL TEDBİRLER PAKETİ

Genel Seçimlerin mahalli seçimlerle birlikte 18 Nisan 1999 tarihinde yapılacak olması ve seçim sonrasında hükümet kurma çalışmalarının Mayıs sonunu bulabilecek olması ihtimali karşısında, mevcut DSP azınlık hükümetinin bu yılın ilk yarısında görev yapacağı açıktır. Ekonomideki yapısal sorunların bu dönemde çözülmesi azınlık hükümetinden beklenebilir. Ancak ekonomide acil çözüm tedbirleri bekleyen önemli sorunlar vardır ve mevcut hükümetin bu 5-6 ayın boşa geçmemesi açısından acil tedbirler alması zorunluluk arz etmektedir.

Türk ekonomisinde acil çözüm bekleyen sorunlar;

- Siyasi istikrarsızlık ve uzlaşma eksikliği,
- İç ve dış piyasalardaki durgunluktan kaynaklanan üretim azalması, işçi çıkarmaları ve şirket iflasları,
- Kamu finansman problemi

ÇÖZÜM ÖNERİLERİMİZ

Yukarıda ifade edilen 3 önemli sorunun acil çözümü için MÜSİAD'ın önerileri aşağıdadır:

- (1) **Seçim belirsizliği tartışmaları ortadan kaldırılmalı:** Gerek mevcut hükümetin bir azınlık hükümeti olmasından dolayı istikrar getirecek güçlü bir hükümet çıkarma ihtiyacı, gerekse Parlamento'nun yıpranmış ve suni yapısının yenilenmeye ihtiyaç duyması karşısında erken genel seçimler mutlaka 18 Nisan 1999 tarihinde, mahalli seçimlerle birlikte ve Anayasa'da belirtildiği üzere tek dereceli olarak yapılmalıdır.
- (2) **İç ve dış ekonomik çevrelere güven vermek maksadıyla siyasi partiler ortak bir tavır içinde olmalı:**
Siyasi partiler, farklı görüşleri olsa da, ülke bütünlüğü ve iç ve dış istikrar açısından birbirleri ile seçimden önce ve sonra seviyeli bir ilişkide olacakları, demokratik ve çoğulcu parlamenter sisteme güveni arttıracak politikalar ve uygulamalarla ülke yönetimine talip olacakları konusunda ortak bir tavır içinde olmalıdırlar. Koalisyonla yönetilmek zorunda kalınsa da, seçim öncesinde ülkemize istikrar kazandıracak, iç ve dış yatırımcılara güven verecek uzlaşma ve asgari müşterek programlar ortaya koymalıdırlar. Son 2 yılda maalesef bu konuda iyi bir temsil yapılamadı, Parlamento'ya güven azalırken, iç ve dış yatırımcılar ürkütüldü, istikrar bozuldu.
- (3) **İç tüketimi arttırmak ve kayıtlı ekonomiyi teşvik etmek amacıyla KDV oranı en fazla % 10 seviyesine düşürülmelidir. % 23 KDV oranına tabi lüks mal tanımı değiştirilmeli. İndirim oranı uygulamasına son verilmelidir. Haksız ticarete yolaçan gazetelerin promosyonlu satışları durdurulmalıdır.**

- (4) Yeni vergi yasası ile getirilen 3 ayda bir bilanço vermek, iş dünyasının alışık olmadığı bir sistemdir. Hiç olmazsa bu kriz yılında peşin vergi uygulaması 6 aylık periyodlara dönüştürülmeli ve oranı % 10-15 seviyesine düşürülmeli.
- (5) Üretimin canlandırılması hususunda, "ara mallar ve hammaddelerin" vadeli ithalatındaki % 6 KKDF kesintisi kaldırılmalı.
- (6) Banka kredilerinde haksız ödemelere ve şirket iflaslarına yolaçan temerrüt faizi uygulaması kaldırılmalı, finansal açıdan zora düşen firmalara enflasyona endeksli olarak geri ödeme erteleme getirilmelidir.
- (7) Kamu bankalarının dondurdukları KOBİ'lere yönelik işletme kredilerine yeniden işlerlik kazandırılmalı ve üretime hız vermek gayesiyle yatırım yerine işletme kredisi şeklinde kullanılmalı.
- (8) İhracat kaydıyla verilen döviz kredilerinde maksimum geri ödeme vadesi 1 yıldan 3 yıla çıkarılmalı ve dünya piyasalarındaki şartlarda (libor + 2 - 3 puan gibi) verilmeli. Ayrıca ihracat taahhüdü olmaksızın döviz kredisi alınabilmesini sağlayacak mevzuat değişikliği mutlaka yapılmalıdır.
- (9) Ticari mevzuatın uygulanmasındaki yozlaşma önlenmelidir. Mevcut çek yasası eski itibarına kavuşturulmalı, piyasalarda çek kullanımı ile ilgili uygulamalar bono kullanımına dönüşmekte olup, çek kullanımı ile ilgili mevzuat güçlendirilmeli.
- (10) Repo sistemi, ticari piyasalarda firmaların ödemeler dengesini suistimal edici boyutlara ulaşmıştır. Suistimalleri engellemek ve likidite sirkülasyonunu uzun vadeye yaymak gayesiyle, uygulanmakta olan kısa vadeli (günlük, haftalık, aylık) repo uygulamalarına son verilmeli.
- (11) Türk Ticaret Kanunu ve Rekabet Kanununda öngörülen haksız rekabetin önlenmesiyle ilgili hükümler etkin bir şekilde uygulanabilmelidir.
- (12) Yurtiçi yatırımları arttırmak maksadıyla teşviklerde ve ihalelerde, ayrımcılıktan kaçınılmalı: Yatırımların uzun bir süredir yapılmadığı, Türkiye'ye yabancı portföy ve direkt yatırımların durduğu bir dönemde, menfaati zedelenen bazı ticari kuruluşların tahrikleriyle, yatırım yapan, üretimle iştigal eden, yurtdışından ülkemize döviz girişi sağlayan ticari kuruluşlara teşvik vermeme, olağan mali denetimler dışında sıkıştırma, kamu altyapı ve özelleştirme ihalelerinde ambargo gibi uygulamalardan kaçınılmalıdır. Anayasa'nın eşitlik ve girişim hürriyeti ile ilgili hükümlerine, Türk Ticaret Kanunu ve Rekabet Kanununa aykırı bu tür uygulamalar, milli sermayenin olduğu kadar yabancı sermayenin de ülkemizde yatırımlar yapmasını engelleyebilecek tedirginlikler yaratabilir.
- (13) Yurtdışından döviz girişlerini arttırmak gayesiyle yurtdışındaki işçi tasarruflarını yurtiçinde yatırıma dönüştüren ticari şirketlere karşı yapılan haksız baskılar engellenmeli, bu şirketler meşru bir denetim içinde teşvik edilmelidir.

- (14) **Rusya ile ticareti yeniden canlandıracak takas ticaretini teşvik veya offset anlaşması yapılmalı:** Özellikle gıda, tekstil ve makina sektöründeki KOBİ'leri çok olumsuz derecede etkileyen Rusya'daki krizden dolayı bu ülkeye yönelik ihracatın durması (bu ülkeyle ihracatımız son 4 ayda 700 milyon Dolar azaldı) karşısında hükümet başta doğalgaz ve petrol olmak üzere bu ülkeden alımların arttırılacağı ve karşılığında Türkiye'nin Rusya'ya ihracat kaydının yeralacağı anlaşmalar yapmalıdır. 1980'li yılların sonunda doğalgaz karşılığı ihracat anlaşması ve her iki ülkenin Merkez Bankalarının klining yapması çok etkili bir başlangıç olmuştur.
- (15) **İhracatı arttırmak amacıyla üreticilerin KİT'lerden ihraç kaydıyla mal alımlarında karşılaştıkları aşırı bürokrasi ve kırtasiye azaltılmalı,** özellikle küçük ve orta ölçekli sanayicilere teşvik belgesi ile dünya fiyatlarından mal vermek yerine, fiili ihracatın gerçekleşmesi ile dünya fiyatlarından mal almak sistemi getirilmelidir.
- (16) **İhracatı arttıracak etkili teşviklere ihtiyaç vardır:** Yurtdışında ihraç şansımızın yüksek olduğu komşu ülkelerdeki büyük fuarlara ve Avrupa, A.B.D., Afrika ve Ortadoğu ülkelerindeki uluslararası fuarlara Türk firmalarının katılmalarını sağlayacak çok düşük fiyatlı fuar organizasyonları ile sönük geçen Türkiye pavyonları güçlendirilmeli. Yeterli teşvikler (mevcut teşvikler yetersizdir ve bürokratik zorlukları çok) verilmeli, ihracat kapıları zorlanmalıdır. THY bu fuarlara katılan Ticaret Odaları üyesi işadamları için yolcu ve yük taşımacılığı tarifelerinde indirim yapmalıdır.
- (17) **İhracatta AB ülkeleri dışındaki bölgelere Türk filoları ile taşımacılıkta navlun indirimi sağlanmalıdır.**
- (18) **İç Borçlanmada kısa vadede sabit faizli borçlanma yerine, tümüyle enflasyona endeksli borçlanma modeline dönülmelidir:** İç borç sorununun çözümünde kısa vadede yapılabilecek olan, borçlanmada vadeyi uzatan ve maliyeti düşüren borçlanma tekniklerinin geliştirilmesidir. Bu bağlamda; sabit faizli borçlanma yerine tümüyle enflasyona endeksli borçlanmaya geçilmelidir. Böylece; enflasyon beklentileri ile ilgili belirsizliklerin ve spekülasyon beklentilerin ekonomiye ağır bir reel faiz yükü yüklemesinin önüne geçilebilecektir. **Gerekirse yüksek enflasyona yol açılmasını kontrol altında tutacak şekilde, dozu iyi ayarlanmış kısmi monetizasyona gidilmeli.** Böylece, iç borç stokunu ve yüksek faizleri düşürme ve likidite sıkışıklığını giderme imkanı doğabilecektir.
- (19) **Büyük Sermayeden Fedakarlık İstenmeli:** Türkiye'de büyük sermaye ve tekeller kamu kaynaklarının % 42'sini (devlet % 55'ini) alırken, KOBİ'ler ancak % 3'lük bir kaynak alabilmektedir. Ekonomimizin içinde bulunduğu temel sorun, son 50 yıldır hakim olan kartelci ekonomik yapı ve devlet teşviklerinin, bugünkü kamu açıkları, ağır borçlanma ve yüksek enflasyon gibi sonuçları beraberinde getirmesinden kaynaklanmaktadır. Siyaset ve ekonomi yönetimi, artık büyük sermayeden fedakarlık istemeli, diğer

- taraftan orta ve küçük işletmeleri geliştirmeye yönelik kaynaklar oluşturmalı, Exim-bank kredilerinde belirli miktarda kontenjanı KOBİ'lere tahsis etmelidir. Güneydoğu Asya ve Rusya'daki ekonomik krizler, büyük sermayeye dayanan hantal ekonomik yapıdaki ülkelerin krize sürüklendiğini göstermiştir. Halbuki, "toptan kalkınma" modeli olarak adlandırabileceğimiz hareket kabiliyeti ve esnekliği yüksek KOBİ'ler Almanya, Japonya ve Tayvan örneğindeki gibi ekonominin motoru olmalıdır.

Özetle, Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi için, öncelikle dış ticaretin geliştirilmesi, iç ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi için, öncelikle dış ticaretin geliştirilmesi, iç ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir. Dış ticaretin geliştirilmesi için, dış ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi için, öncelikle dış ticaretin geliştirilmesi, iç ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir. Dış ticaretin geliştirilmesi için, dış ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi için, öncelikle dış ticaretin geliştirilmesi, iç ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir. Dış ticaretin geliştirilmesi için, dış ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi için, öncelikle dış ticaretin geliştirilmesi, iç ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir. Dış ticaretin geliştirilmesi için, dış ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi için, öncelikle dış ticaretin geliştirilmesi, iç ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir. Dış ticaretin geliştirilmesi için, dış ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi için, öncelikle dış ticaretin geliştirilmesi, iç ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir. Dış ticaretin geliştirilmesi için, dış ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin ekonomik krizden çıkabilmesi için, öncelikle dış ticaretin geliştirilmesi, iç ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir. Dış ticaretin geliştirilmesi için, dış ticaretin canlandırılması ve sermaye piyasalarının gelişmesi gerekmektedir.

BÖLÜM VII

EKONOMİDE ORTA VE UZUN VADELİ İSTİKRAR PROGRAMI TEDBİRLERİ

(1) Rant Ekonomisi Yerine Üretim Ekonomisi Teşvik Edilmeli

- * Yüksek faiz, iç talebi olumsuz etkileyen, yatırım isteğini yok eden, rant faaliyetlerini teşvik eden temel sebeplerden birisidir. Kamu, mevcut (yüksek faizli, kısa-vadeli) borçlanma politikasından vazgeçmedikçe faiz oranlarını aşağı çekmek mümkün değildir. Enflasyonun yüzde 70'lerde olduğu bir dönemde yüzde 140-150'ler düzeyinde faizlerle borçlanan devlet, sanayicileri ve işadamlarını rantçılığa teşvik etmektedir. Özelleştirme ve kamu arazilerinin satışı ve sabit faizli borçlanmadan enflasyona endeksli borçlanmaya geçmek yöntemleriyle iç borç stoku azaltılmalıdır.
- * İmalat sanayi eğilim anketleri, imalat sanayinde düşük kapasite sebeplerinin başında iç talepteki yetersizliği göstermektedir. İç talebi olumsuz etkileyen temel etkenlerden birisi çıkarılan vergi yasası olmuştur. Ekonomide güvensizlik ortamı oluşturan bu yasa yeniden ele alınıp ekonomik birimlerin üretim ve yatırım arzularını olumsuz yönde etkileyen maddeler gözden geçirilmelidir. Peşin vergi uygulaması Türkiye gerçekleriyle çelişmektedir, kaldırılmalıdır.
- * Yurtdışından sağlanan dış kredilerden kesilen Kaynak Kullanım Destekleme Fonu'nun (KKDF) kaldırılması, büyük ölçüde 1999 yılının ilk yarısında yüklü borç yenilemesi yapacak olan Hazine'yi rahatlatmaya yönelik bir karar olmuştur. Fiyatların düşürülebilmesi, üretimin arttırılabilmesi için "ara mallar"da yüzde 6 olarak uygulanan KKDF'nin vadeli ithalat işlemlerinde de kaldırılması gerekir. Bu üretim ve yatırımı teşvik eder. Zira sanayici ve üretici Avrupa ve dünya pazarlarındaki durgunluk sebebiyle avantajlı fiyat ve uygun vadelerle ara mallar ithal edebilir. Tüketim mallarında % 6'lık KKDF kesintisine devam etmek uygundur.

(2) İç Borç Sorunu Mutlaka Halledilmeli

- * Ekonomik ve mali istikrarın bir ön koşulu olan kamu bütçe disiplini bugün gelinen noktada esas itibarıyla iç borçlanma sorunun çözümüne bağlı bulunmaktadır. İç borç sorunu çözülmedikçe, özelleştirmeden ve vergilendirmeden elde edilecek ilave gelirler bütçedeki büyük açıkların kapatılmasına yetmeyecektir.
- * İç borç sorununun çözümünde kısa vadede yapılabilecek olan, borçlanmada vadeyi uzatan ve maliyeti düşüren borçlanma tekniklerinin geliştirilmesidir. Bu bağlamda; **sabit faizli borçlanma yerine tümüyle enflasyona endeksli borçlanmaya geçilmelidir.** Böylece; enflasyon beklentileri ile ilgili belirsizliklerin ve spekülasyon beklentilerinin ekonomiye ağır bir reel faiz yükü yüklemesinin önüne geçilebilecektir. Mevcut sabit nominal faizli borçlanma, adeta enflasyon üzerine yapılan bir spekülasyona dayanmakta, bu spekülasyon oyunundan sonuçta devlete borç verenler kazançlı çıkmaktadır. 1998 yılında devlete iç borçlanma yoluyla borç veren kesimler ortalama % 30-40 reel faiz elde etmişlerdir. Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik şartlarda (ve de dünyanın başka ülkelerinde) spekülasyon alanları dışında hiç bir ekonomik faaliyet % 30-40 reel getiri sağlar durumda değildir.
- * Diğer yandan; enflasyon hızının aşağı çekilmesi sürecinde enflasyona endeksli borçlanma sabit nominal faizli borçlanmaya göre genelde daha düşük reel maliyetlerle borçlanma yapma imkanı sağlayacaktır. Enflasyona endeksli borçlanma —enflasyon beklentileri ile ilgili belirsizlikleri (enflasyon primi'ni) azaltacağı için— mevcut borçlanma vadelerinin uzatılmasına da katkı sağlayacaktır.
- * Kamunun bütçe açığının en önemli sebebi olan iç borç faiz ödemelerinin (vergi gelirlerinin % 74'ünün azaltılması için büyük sermayeden faiz fedakarlığı istenmeli. Gerek üretim yerine rant faaliyetini tercih eden büyük işletmeler (gelirlerinin % 52,7'sini faiz, repo gelirinden sağlıyorlar), gerekse bankacılık kesimi ellerindeki bono ve tahvillerin faizinden bir yıllık süre ile fedakarlık etmelidir. Veya onlardan sözkonusu iç borcun, faiz alınmadan ana parasının bir yıllık süre ile ABD doları kuruna sabitlenmesi talep edilmelidir.
- * Gerekirse yüksek enflasyona yolaçılmasını kontrol altında tutacak şekilde, dozu iyi ayarlanmış kısmi monetizasyona gidilmeli. Böylece iç borç stokunu ve yüksek faizleri düşürme ve likidite sıkışıklığını giderme imkanı doğabilecektir.
- * İç borç Stoku'nu orta ve uzun vadede azaltmak için; özelleştirmenin ve kamu arazi satışlarının hızlandırılması, buradan elde edilen gelirlerin büyük ölçüde iç borçların azaltılmasında kullanılması gerekmektedir. Ayrıca iç borçlanmayı sınırlandıracak anayasal değişiklikler yapılmalı. Bugün iç borçlanma Türkiye'de milli gelirin nüfusun büyük bir kesiminden nüfusun çok küçük bir kesimine aktarılması (yani bir gelir ve servet transferi mekanizması) haline dönüşmüştür. Bu haksız gelir ve servet transferi, anayasal düzenlemelerle önlenmesi gereken ciddi bir konudur.

(3) Ekonomik Büyüme Fiyat İstikrarı İçinde Hedeflenmeli

Yüksek oranlı kronik enflasyonun düşürülmesi ve aynı zamanda ekonomik büyüme hedefinin başarılması için, güçlü bir hükümetin, toplumun geniş kesimlerinin de desteğini alarak, **“orta vadeli, sürekli kalkınma içinde bir istikrar programı”** uygulanması gereklidir. IMF ile yapılan Yakın Gözetim Anlaşması, durgunluk içindeki enflasyon da **“stagflasyon”** etkisi meydana getirmiştir. Bizim önerdiğimiz program, büyümenin ve ihracatın artırılması, kamu harcamalarının disiplin altına alınması ve toplam arzın artması yanında adil rekabet ortamının sağlanması ile oluşacak fiyat istikrarı temeline dayanmaktadır.

(4) Bankacılık Sektörü Reforma tabi tutulmalıdır.

- * Bugün giderek daha sorunlu bir sektör haline gelen bankacılık sisteminde acil olarak reform yapılmalıdır. Halen tartışılan Bankalar Yasası'nın bankacılık sistemindeki yapısal sorunlara çare olmaktan uzak olduğu görülmektedir.
- * Bankaları, sadece bankacılık yapacak güvenilir müteşebbisler yönetmelidir. Mevcut özel bankaların bu yapıya uymayan konumlarının belirli bir dönemde bu statüye getirilmesi sağlanmalıdır. Türkiye'de banka sermayesi ile ticari/sınai sermaye arasındaki organik bütünleşmeye son dönemlerde medya sektörü de dahil olmuştur. Anglo-sakson bankacılık sisteminde, banka gruplarının malî olmayan kurumlarla mülkiyet ilişkisine girmesine, taşıdığı muhtelif sakıncalar sebebiyle - izin verilmemektedir. Ülkemizde ise, banka/ticari/sınai/medya sermaye bütünleşmesi giderek artmaktadır. Bankacılık sisteminde gerçek bir reformdan söz edilecekse bu tür bütünleşmelerin sınırlandırılmasını ya da müsaade edilmemesini sağlayacak yasal çerçeveler oluşturulmalıdır. Bu hem serbest rekabetin yerleşmesi, ülke kaynaklarının daha dengeli ve adil dağılımı ve hem de demokrasimizin geleceği açısından önemli bir konudur.
- * **Kamu bankaları süratle özelleştirilmeli. Bu yapılırken, RTÜK Kanunu ve Rekabet Kanunu gözönünde bulundurulmalı.** Bankayı alacak işletmenin sanayi-medya-banka sacayağı oluşturması engellenmelidir. Kamu bankası, bankacılık yapacak kişi veya kuruluşa satılmalıdır. Özel bankaların el değiştirmesinde de aynı sınırlama getirilmelidir. Böylece haksız rekabet önenebilir.
- * Hazine ve Bankalar Yeminli Murakıplığı, kamu ve özel bankaları daha etkin bir şekilde denetlemelidir. Bu denetleme kuruluşları üzerindeki siyasi baskılara son verilmelidir.
- * **Batık kredi ve bankaların içini boşaltma uygulamalarında sorumlulara soruşturma açıp, hukuk-dışı uygulamalar cezalandırılmalıdır.** Bu konuda taviz verilmemelidir. Bu tip uygulaması tespit edilen bankaya uyarı cezası verilmeden acilen tedbir alınmalıdır.
- * 64. Madde koruması ile haksız rekabet ortamı kaldırılmalı. Hazine garantisinin banka sahipleri lehine-devlet aleyhine çalışma sistematığı değiştirilmelidir. Aksi halde alışkanlık olacağından bu gibi vurgunların tekrarı kaçınılmaz olur.

- * **Bankalar ile işletmeler arasındaki kredi işlemlerinde mutlaka yeni düzenlemeler getirilerek, kredinin vadesinden önce geri istenmesi ve temerrüt faizi uygulaması kaldırılmalıdır.** Bankalar ile işletmeler arasında uzun vadeli, sıhhatli ve ekonominin kriz dönemlerinde her iki tarafın asgari zararlı çıkmasını sağlayacak mevzuat değişikliği yapılmalıdır.
- * **Mevduat Sigorta Fonu'na mutlaka sınırlamalar getirilmelidir.**
- * Türkiye'deki mali sistemin derinliği (daha doğrusu "sığılığı") hesaba katıldığında, bugün Türk bankacılık sisteminde aşırı sayıda banka mevcuttur. Küçük sermayeli bankaların birleşerek daha güçlü mali yapıda bankalara dönüşmesi için yasal çerçeve oluşturulmalıdır.

(5) Vergi Reform Paketinde Acilen Değişiklikler Yapılmalıdır.

- * Başta kurumlar vergisi olmak üzere vergi oranları düşürülmelidir. Kurumlar vergisi, gelir vergisi gibi müterakki hale getirilmelidir. Bu çerçevede gelir ve kurumlar vergisi oranları eşitlenerek, en düşük oran % 10 ve en yüksek oran % 30 olarak belirlenmelidir.
- * Keza ülkemiz şartlarında standart KDV oranı yüksek olup, iç tüketimi arttırmak ve kayıtlı ekonomiyi teşvik etmek amacıyla en fazla % 10 seviyesine düşürülmelidir. % 23 KDV oranına tabi lüks mal tanımı değiştirilmeli. İndirim oranı uygulamasına son verilmelidir.
- * Ücretler üzerindeki vergi dışı mali yükler (SSK ve benzeri yükler) de azaltılmalıdır.
- * Enflasyon muhasebesi sistemine mutlaka geçilmelidir.
- * Hapis cezası, işletme yöneticilerinin kasıtlı hareket ettiklerinin belirlenmesi halinde uygulanmalıdır. Vergi ceza sistemi iyi niyetli mükellefi koruyacak tarzda yeniden düzenlenmelidir.
- * Harcama ve servet artışları '**gelir**' tanımından **çıkartılmalıdır**. Bununla birlikte, vergilendirilecek gelir ile servet ve harcamalar arasında ilişki kuran ve vergi dışında kalmış gelirin vergilendirilmesinde oto-kontrol sağlayan bir sistem uygulanabilir.
- * Geçici vergi uygulaması ya kaldırılmalı ya da 6 aylık periyotlara dönüştürülmeli ve oranı % 10-15 seviyesine düşürülmelidir.
- * Kamu kağıtlarına ödenen faizler için stopaj uygulaması tekrar başlatılmalıdır.
- * Esnaf Muaflığı Belgesi uygulamasına son verilmelidir.
- * Küçük çiftçiler için getirilen 'teşviklerden mahrumiyet cezası' yürürlükten kaldırılmalıdır.
- * Medeni Kanun hükümlerine göre kurulan tüm vakıflara yapılan bağış ve yardımların vergi matrahından indirilmesi kabul edilmelidir.

(6) Özelleştirme, Şeffaf ve Objektif Kriterler Uygulanarak Hızlandırılmalı, Kartelleşme Önlenmelidir

- * 1998 yılında kaydedilen özelleştirme uygulamalarında (GSM lisans satışları, TEDAŞ dağıtım müesseseleri, Etibank ve POAŞ, v.s.) kamunun daha fazla gelir elde etmesi önlenmiş, şaibeli kararlar ile kamuoyu vicdanı yaralanmış, kartel oluşumlarına yolaçılmış ve haksız rekabet unsuru oluşturulmuştur. Bugün büyük holdingler, sanayi veya müteahhlik+bankacılık+TV yayıncılığı işlerini birlikte yaparak, ihalelerde ve özelleştirme satışlarında etkin bir güce ulaşmışlardır.
- * Özelleştirme için yıpranmış mevcut yapı yerine yeni bir kurum oluşturularak yetkilendirilmeli (2 Almanya'nın birleşmesinden sonra kurulan Treuhand örneğinde olduğu gibi), bu kurumda ekonomiye ilgili sivil toplum kuruluşlarından da temsilciler yer almalı.
- * Özelleştirme hızlandırılarak, belirli bir sürede bitirilmeli. Ancak şeffaflık, objektif ve manipüle edilmemiş kriterler bazında ve sermayenin tabana yayılması prensipleri gözönünde tutularak gerçekleştirilmeli. Hedef, özelleştirilen müesseselerin verimliliğinin artırılarak ekonomiye katkı yapmak olmalıdır, kamuya yeni harcamaları için kaynak temin etmek olmamalıdır.
- * Başta Rekabet Kanunu ve RTÜK Kanunu gibi mevzuat hükümleri mutlaka ve ayırım yapmadan uygulanmalıdır.
- * Özelleştirme yaparken teklif veren firmaların ortaklık yapısına dikkat edilmeli, özellikle kamu bankalarının ortak olduğu konsorsiyumlara müsaade edilmemelidir.
- * Özelleştirilen müesseselerdeki işçilerin ortak teklifleri, sermayenin tabana yayılması açısından titizlikle ve tercihen değerlendirilmelidir.
- * Özelleştirilemeyen kuruluşlar özerkleştirilmelidir.

(7) Cari İşlemler Dengesini Sağlayacak Döviz Kuru Politikası Uygulanmalıdır.

- * Döviz kuru politikaları, özellikle yurtiçi-yurtdışı enflasyon farklarının büyük olduğu mevcut ortamda dış ekonomik dengenin sağlanmasında temel bir politika aracı olarak kullanılmalıdır. İhracatta hemen hiç bir teşviğin kalmadığı (son ihracatı teşvik tedbirleri de yeterli olmaktan çok uzaktır) düşünülürse, döviz kuru politikasının ihracatı teşvik aracı olarak önemi daha da artmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışı fiyat ve satınalma gücü farklarını yansıtabilecek şekilde gerçek bir kur politikası uygulanmalıdır.
- * Türkiye ile dış pazarlarda rekabet eden ülkelerin döviz kuru ve dış ticaret politikaları yakından takip edilmeli, bu ülkelerde fiyat avantajı elde etmeye yönelik devalüasyonlara karşı dengeleyici tedbirler düşünülmelidir.
- * Döviz kuru politikası, bir "sıcak para" politikası aracı değil, cari işlemlerde dengeyi sağlamaya yönelik bir araç olarak kullanılmalıdır. Döviz kurunun değeri ülkenin gerçek döviz

arzı ve döviz talebine göre tesbit edilmelidir. Dünya ortalamalarının çok üzerinde ödenen reel faizler Türkiye’de döviz kurunun dış ödemeler dengesindeki temel eğilimleri yansıtacak düzeyde oluşmasını engellemektedir.

(8) Yatırım-Üretim-İhracat Seferberliği Acilen Başlatılmalı

Son yıllarda rant ekonomisinin hakim olduğu ekonomik yapıda, İSO’nun 500 büyük işletme analizine göre faaliyet-dışı gelirlerin toplam gelirlerin % 52,7’sini oluşturduğu bir ortamda, unutulmuş yatırım-üretim-ihracat seferberliğinin başlatılması Türkiye’nin temel yapısal ekonomik sorunlarının çözümü için elzemdir. Yatırımları, üretimi ve ihracatı arttırmak için ciddi teşvik tedbirlerinden oluşan bir paket hazırlanmalı, kamu, orta ve uzun vadeli yatırım kredileri için kaynak ayırılmalıdır.

a) Yatırım Teşvik Tedbirleri:

- * Hazine Müsteşarlığı bünyesinde çalışan Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü’nün siyasi bir kurum olmaktan çıkarılarak verimli, üretken ve yapıcı bir kurum haline getirilmesi.
- * Yatırım projelerinde konunun uzmanı olan deneyimli personelin istihdam edilmesi ve üst düzey yetkilileri vasıtasıyla sürekli denetlenmesi.
- * Bütün yörelerde % 100 olarak uygulanan yatırım indirimi teşviğinin uygulanmasına devam edilmesi.
- * Yatırım indirimi uygulaması belirli holdinglelere avantaj sağlayan bir sistem olmaktan çıkartılmalı ve bu amaçla 250 milyon ABD Dolarını aşan yatırımlar için tatbik edilen % 200 oranındaki indirim imkanının yürürlükten kaldırılması.
- * Teşvik belgesiz yatırım ile teşvik belgeli yatırım indirimi arasındaki farkların giderilmesi.
- * Ara mallar ve hammadde ithalatında vadeli akreditif işlemlerinden alınan % 6 KKDF kesintisinin kaldırılması.
- * Teşvikli yatırımlarda geçtiğimiz dönemlerde uygulanan ve yerli makina alımlarında yararlanılan KDV+10 puanlık teşvik primi uygulamasına yöre ve sektör ayırımı yapılmaksızın devam edilmesi.
- * Eğitim, sağlık, turizm oto-prodükör ve Ar-Ge yatırımlarına fondan kredi tahsisinin sağlanması.
- * İhracat yapan firmalara uygulanan vergi resim ve harç istisnasının kapsamının genişletilmesi ve akreditifli muamelelerde de aynı istisnanın uygulanması.
- * Besicilik ve hayvancılık yatırımlarının şartsız olarak teşvik edilmesi.
- * Düzenli bir yapılaşma sağlanması açısından organize sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlara fondan kredi tahsis edilmesi.

- * Komple kullanılmış tesis ithaline yönelik yatırımların teşvik edilmesinde ekspertize gidilmemesinden dolayı oluşan zorlukların kaldırılması.
- * Yatırım teşvik belgesi kapsamında teşvik edilen yatırımların takip ve kontrolünün yapılması.
- * Yatırım kapatma ekspertizlerinin en geç bir ay içerisinde sonuçlandırılması.
- * Tebliğde yer alan enerji desteğinin yatırım teşvik belgesine yazılarak işlerliğinin kazandırılması.

(b) İhracatı Teşvik Tedbirleri:

- * Ekonomik durgunluğun 1998 yılının ikinci yarısında giderek daha belirgin hale gelmesi ile birlikte 1998'in sonlarına doğru açıklanan tedbirler paketinde yer alan kararlar, krizin büyük ölçüde ihracat ile aşılabileceğini öngörmüştür.
- * İhracatı arttırmak amacıyla ikinci bir atılım programına (birincisi 1980-1987 arasında geçerli idi) ihtiyaç vardır. Hükümet ihracatı arttırmayı, ithalatı asgari düzeyde tutmayı amaçlayan bir "**Dual Ekonomik Model**"i benimsemeli ve uygulamalıdır. Bu amaçla planlama-teşvik etme-koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarını birlikte üstlenecek bir Dış Ticaret Bakanlığı kurulmalı ve hem yurtiçinde hem de yurtdışında teşkilatlanmalıdır.
- * İhracat pazarlarımızda (AB % 50, Almanya % 23,8) ve ihracat ürünlerimizde (tekstil-giyimde % 38,8) mutlaka çeşitlendirmeye gidilmesi. İkinci büyük dış ticaret ortağımız Rusya'daki ekonomik krize karşı, bu ülkeye ihracatı teşvik edici tedbirlerin alınması.
- * Yurtdışındaki ticari ataşeliklerimiz mutlaka güçlendirilmeli, ihracatta yeni pazarlar için araştırmalar ve sanayicilerin bu pazarlara yönlendirilmesi hızlandırılmalıdır.
- * Komşu ülkelerle sınır ticaretinin desteklenmesi.
- * İhracat artışının; vergi indirimi, finansman ve sigorta prim indirimleri ile teşvik edilmesi.
- * Eximbank kaynaklarında öngörülen artış yetersiz olup, kaynaklarının ciddi ölçüde artırılması ve bu kaynakların adil bir şekilde dağılımının sağlanması. Bu amaçla, Eximbank kredilerinden KOBİ'lerin de yararlanabilmesini sağlayacak düzenlemelerin getirilmesi.
- * Uzakdoğu ülkelerinden devalüasyonun getirdiği düşük maliyetli ithalat yanında, dumpingli ithalatın önlenmesinin etkin bir şekilde sağlanması.
- * Belirli miktarda ihracatı aşan ihracatçılara kırmızı diplomatik pasaportun verilmesi.
- * İhracat taahhütlerinin çabuk kapatılması.

- * Daha önce ihracat yapanlardan yeni yapacakları ihracat karşılığı ithalde alınan teminatların alınmaması.
- * İhracatta enerji desteğinin sağlanması.
- * Eşdeğer eşya kapsamındaki ihracatın genişletilmesi ve sürenin uzatılması.
- * İmalatçı ihracatçılardan ihraç kaydıyla iç piyasadan temin edilen mallardan KDV alınmaması.

(9) Ciddi Bir Tasarruf Politikası Uygulanmalı, Yurtiçi ve Yurtdışı Fon Kaynakları Yatırıma Teşvik Edilmeli

- * Bugün kamuda israf boyutunda, gereksiz harcamaların yapıldığı görülmekte, lüks köşkler, kamu lojmanları, idari binalar, hizmet binaları inşa edilmekte, gereksiz lüks makam araçları alınmaktadır. Bütçenin giderek büyüyen açık durumuna rağmen, politik kadro atamaları yapılmaktadır.
- * Vatandaşları tasarrufa teşvik etmede kamu öncü rolü oynamalı, bunun için en tepeden en alt düzeydeki kurum ve birimlere kadar azami tasarrufa riayet edilmelidir.
- * Ayrıca kamu ve özel sektör yatırımları için kaynak sıkıntısı çekildiği bir ortamda, yurtiçi ve yurtdışı fon kaynaklarının yatırıma cezbedilmesine çalışılmalıdır. Almanya'daki vatandaşlarımızın 30 milyar doları aşan tasarrufları olduğu ve Türkiye'de yastık altında yaklaşık 70 milyar dolar tutarında altın ve döviz stoku bulunduğu gerçeği unutulmamalıdır.

(10) Sosyal Politikalara Ağırlık Verilmeli ve Sosyal Güvenlik Reformu Yapılmalı

- * Ekonomik büyümeye rağmen, gelir ve servet dağılımının giderek bozulması, işsizlik oranının yükselmesi, bölgelerarası dengesizliklerin giderek daha da artması; Türkiye'de uygulanan ekonomik politikalarının sosyal boyutunun ihmal edildiğini göstermektedir.
- * Emeklilik yaşı erkeklerde 60, kadınlarda ise 55'e yükseltilmeli.
- * Özel sigorta kuruluşlarının kurulması teşvik edilmeli.
- * Prim tahsilini hızlandırarak, iştirakleri daha iyi değerlendirerek gelir arttırıcı çalışmalar yapılmalı.
- * SSK, BAĞ-KUR ve Emekli Sandığı tek ve etkin işleyen bir yapı içinde birleştirilmeli.

(11) Güneydoğu Sorununa Sosyo-Ekonomik Çözümler Bulunmalı

Savunma harcamalarının devlet bütçesi içinde gereğinden fazla bir oranda artmasına yol açan Güneydoğu Sorununa ülkemizin birlik ve bütünlüğünü bozmayacak şekilde ekonomik, sosyal ve dış politika bağlantılı çözümler bulunması gerekmektedir.

(12) Ekonomik ve Sosyal Konsey'in yapısı değiştirilmeli ve etkin bir şekilde fonksiyon icra etmeli.

- * Uzun bir süredir mevcut olmasına rağmen, hükümetlerin genelde varlığını unuttuğu, ancak kriz zamanlarında hatırlayabildikleri Ekonomik ve Sosyal Konsey mutlaka etkin bir işleyişe kavuşturulmalı.
- * Öncelikle Konsey'in yapısı değiştirilmeli; kamu ağırlıklı yapısı daha demokratik hale getirilmeli, sivil iş dünyası temsilcilerinin (etkin ve tüm Türkiye geneline yayılmış sanayici ve işadamları kuruluşları, Türkiye İhracatçılar Meclisi ve Memur Sendikaları Konfederasyonları gibi) sayısı ve ağırlığı arttırılmalı.

(13) IMF ile Stand-by Anlaşması arayışında olunmamalı

IMF ile Stand-by anlaşması yapmak arayışından vazgeçilmelidir. Yapılacak anlaşma ülke ekonomisine yarardan çok zarar getirir. IMF daha önce 1994'de Meksika ile, 1997 Haziran'ından itibaren Tayland'dan başlayarak Malezya, Endonezya ve Güney Kore ile yapmış olup, bütün bu ülkeler imzaladıkları anlaşmalardan 2-3 hafta sonra büyük bir mali krize ve daha sonra reel ekonomik krize girmişlerdir.

Ekim 1998'de IMF ile anlaşma imzalayan Brezilya daha üçüncü ay dolmadan iflasın eşiğine geldi. IMF, kimin derdine çare oldu ki, bizimkine olsun. IMF yaptığı anlaşmalarda, verdiği paranın en kısa sürede geri dönmesini sağlayacak tedbirler öneriyor. Ancak bu öneriler -ki genelde kamu mallarına hizmetlerine zam yapılması, sıkı para politikası, yüksek faiz, iç talebin bastırılması, işçi çıkarılması vs. tedbirlerdir -o ülkede büyük bir sosyal kaos ve reel ekonominin daralması ile sonuçlanıyor. Bu durum IMF'yi pek ilgilendirmiyor.

Zaten global kriz patlak verdiğinden buyana ABD ve Avrupa'da birçok hükümet yetkilisi ve uzmanlar 1944'de kurulan IMF'nin çalışma yöntemleri ve programlarının revize edilmesi gerektiğinden bahsediyorlar.

Diğer taraftan, Türkiye, geçen yıl Haziran ayında IMF ile bir "Yakın Gözetim Anlaşması" imzalamış olup, 8 ay sonra geldiğimiz nokta, ülke ekonomisinin derin bir ekonomik kriz içinde olmasıdır. Piyasalarda durgunluk, ihracat artışının durması, şirket iflasları, işten çıkarmalar, % 70'lik enflasyon üzerinde % 143'lük iç borçlanma faizi gibi neticeler, IMF ile yapılmış olan anlaşmadan bu yana gerçekleşen, ancak hiç de iç açıcı olmayan sonuçlardır."

(14) Türkiye Aleyhine İşleyen Gümrük Birliği Yeniden Ele Alınmalı, Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmasına Dönülmeli:

- * Bizce AB'ye tam üyelik konusu bir saplantı olarak görülmemeli. Türkiye'nin iktisaden sorunlarını çözmeye çalışması ve güçlü bir ekonomiye sahip olması durumunda gerek karşılıklı ticaret, gerekse kamu ihaleleri ve dinamik Türk pazarları, AB ülkeleri ile ticari bütünleşmeyi ve tabii siyasi yumuşamayı da sağlayacaktır.

- * Bu geçiş döneminde Türkiye, Avrupa Birliği ile kurumsal ilişkilerini sürekli kendisi aleyhine işleyen Gümrük Birliği yerine, bir “**Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması**” temeline oturtmayı hedeflemelidir. Böylece Türkiye üçüncü ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirmede AB güdümünden kurtulmuş olacaktır.
- * Yine AB’nin 1981 yılından bu yana Türkiye’ye vermediği, ama Gümrük Birliği Anlaşması’nın bir zorunluluğu olan 2,5 milyar ECU’luk mali yardımın verilmesi konusunda ısrarcı olunmalı ve gerekirse bazı misilleme tedbirleri uygulanmalı.
- * AB üyesi ülkelere seyahatte en azından Türk işadamları için vize zorunluluğu kaldırılmalı.
- * Türkiye’nin uluslararası alanda **KEİB** (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi), **ECO** (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı), **D-8 Grubu** (Kalkınmada İşbirliği Konferansı Teşkilatı) ve **İKT** (İslam Konferansı Teşkilatı) içindeki etkin konumunu güçlendirerek, üye ülkelerle ekonomik işbirliğini geliştirmek suretiyle Avrupa Birliği ile ilişkilerinde daha güçlü bir ekonomik ve siyasi konuma sahip olması mümkündür.

(15) Hür düşünce, teşebbüs hürriyeti ve inanç özgürlüğünü geliştirmek için Hukuk Reformu yapılmalı:

Anayasamızda ve kanunlardaki mevcut fikir, ifade ve inanç özgürlüğü ile teşebbüs hürriyetini sınırlayan hükümler ayıklanmalı ve -terör suçları kapsam dışında bırakılarak- bu alanda gerekli hukuk reformu Parlamento tarafından gerçekleştirilmelidir. Ancak o zaman demokratik, parlamenter bir rejimin uygulandığı Türkiye, geçmişteki gibi bir medeniyet kaynağı konumunu yeniden elde edebilir.

BÖLÜM VIII

MÜSİAD'IN EKONOMİDE 1999 YILI TAHMİNLERİ

1999 yılı; ülkenin genel ve yerel seçimler öncesi bir azınlık hükümeti tarafından yönetiliyor olması, seçim sonrası muhtemel siyasi belirsizlikler ve uygulanacak iktisat politikaları konusundaki belirsizlikler sebebiyle, çeşitli ekonomik değişkenlerin tahmini açısından oldukça zor bir yıl olarak gözükmektedir.

- (1) Öncelikle; yılın tamamı için geçerli bir konsolide bütçe yapılmamıştır. Yılın ilk altı aylık dönemi için hazırlanan bütçe ise, yapısal açıdan geçmiş yılların bütçelerinden herhangi temel bir farklılık arz etmemektedir. Faiz harcamaları ve sosyal güvenlik kurumlarına yapılacak kaynak aktarımları bütçe harcamalarının yine yarısına yakınıni teşkil ederken, yatırımlara ayrılan pay ihmal edilebilir boyutlarla sınırlı kalmaktadır.
- (2) Ekonomide durgunluk, Hazine'nin yılın ilk yarısında yüklü borçlanma programı ve bu borçlanma programının faiz oranları üzerinde oluşturacağı baskı ve muhtemel "seçim ekonomisi" uygulamaları, yılın ilk yarısında daha gevşek bir para ve maliye politikası uygulanabileceği izlenimini vermektedir.
- (3) IMF ile yapılması muhtemel bir stand-by anlaşması da, döviz kurlarında bir defaya mahsus bir devaluasyon riskini de beraberinde getirmektedir.
- (4) 1998 yılının özellikle ikinci yarısında reel sektörde belirginleşen ekonomik krizin mali (bankacılık) sektöre de sıçrama ihtimali mevcuttur. Tahsili geciken alacak sorunları sebebiyle bankacılık sektöründe ki mevcut likidite sorunlarının daha da derinleşmesi muhtemeldir. Bankacılık sektöründen kaynaklanabilecek şoklar ekonomik krizi daha da derinleştirebilir.

1999 yılında karşılaşılan siyasi ve ekonomik belirsizlikler ışığında belirli tahmin aralıkları içinde yapılan MÜSİAD tahminleri aşağıda verilmektedir.

TABLO 33: MÜSİAD'IN EKONOMİDE 1999 YILI TAHMİNLERİ

- GSMH BÜYÜME ORANI	% 2,5-3
- İÇ BORÇ STOKU	23-24 Katrilyon TL
- ENFLASYON ORANI	
- Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (% Artış)	% 60
- Tüketici Fiyatları Endeksi (% Artış)	% 70
- BÜTÇE AÇIĞI	6,5 Katrilyon TL
- DÖVİZ KURLARI (Yıl Sonu)	
- 1 ABD Doları	500.000 TL.
- 1 Alman Markı	300.000 TL.
- İHRACAT (Bavul Ticareti hariç)	27 Milyar Dolar
- İTHALAT	46 Milyar Dolar
- DIŞ TİCARET AÇIĞI	-19 Milyar Dolar

ISBN 975-7215-28-7